

BEDEN, SPOR VE İKTİDAR

TARİHSEL, TOPLUMSAL VE
KÜLTÜREL BİR ANALİZ

MURAT DURMAZ

ÖZGÜR
YAYINLARI

Beden, Spor ve İktidar: Tarihsel, Toplumsal ve Kültürel Bir Analiz

Murat Durmaz

Published by
Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.
Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep
☎ +90.850 260 09 97
📞 +90.532 289 82 15
🌐 www.ozguryayinlari.com
✉ info@ozguryayinlari.com

Beden, Spor ve İktidar: Tarihsel, Toplumsal ve Kültürel Bir Analiz

Murat Durmaz

Language: Turkish
Publication Date: 2026
Cover design by Mehmet Çakır
Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0
Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-8813-46-3

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1377>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Durmaz, M. (2026). *Beden, Spor ve İktidar: Tarihsel, Toplumsal ve Kültürel Bir Analiz*.
Özgür Publications. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1377>. License: CC-BY-NC 4.01

Bu çalışma munzur üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, soyoloji anabilim dalı, yüksek lisans programı, Prof. Dr. Ali Kemal Özcan danışmanlığında, “Sosyolojik Bağlamda Fitness Sporunun Beden Algısı Üzerine Etkisi: Bursa Örneği” isimli yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozguryayinlari.com/>

Ön Söz

Beden, insanın dünyadaki ilk varoluş alanıdır. İnsan, dünyayı bedeni aracılığıyla algılar, bedeniyle hareket eder, bedeniyle üretir, bedeniyle ilişki kurar ve toplumsal yaşam içerisinde yine bedeni üzerinden anlam kazanır. Bu nedenle beden yalnızca biyolojik bir yapıdan ibaret değildir; aynı zamanda tarihsel, toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik anlamlarla örülmüş çok katmanlı bir gerçekliktir. Bedenin nasıl algılandığı, nasıl temsil edildiği, nasıl denetlendiği ve hangi değerlerle ilişkilendirildiği, içinde bulunulan dönemin toplumsal yapısıyla doğrudan bağlantılıdır.

Bu kitap, bedenin tarihsel süreç içinde geçirdiği dönüşümü, spor ve iktidar ilişkileri bağlamında sosyolojik bir bakış açısıyla ele almaktadır. Beden, kimi dönemlerde doğayla mücadele eden bir yaşamsal araç, kimi dönemlerde estetik ve güç göstergesi, kimi dönemlerde günahın ve utancın taşıyıcısı, kimi dönemlerde ise üretim ve tüketim ilişkilerinin merkezinde yer alan bir meta olarak değerlendirilmiştir. Bu değişim, bedenin hiçbir zaman yalnızca bireye ait olmadığını; dinin, ahlakın, ekonominin, siyasetin, medyanın, sporun ve tüketim kültürünün bedene sürekli olarak müdahale ettiğini göstermektedir.

Tarihsel süreç içerisinde bedenin anlamı, toplumsal düzenlerin ihtiyaçlarına göre yeniden biçimlenmiştir. İlkel toplumlarda beden, hayatta kalmanın ve üretmenin temel aracı olarak öne çıkarken; Antik Çağ'da özellikle erkek bedeni güç, estetik ve ihtişamla ilişkilendirilmiştir. Hristiyanlık ve Orta Çağ düşüncesinde beden, ruh karşısında ikincil bir konuma itilmiş; günah, utanç ve denetim kavramlarıyla çevrelenmiştir. Rönesans ise bedeni yeniden görünür kılmış, onu sanatın, estetiğin ve insan merkezli düşüncenin odağına taşımıştır. Kapitalizmle birlikte beden, emek gücü olarak üretim sürecinin; tüketim toplumuyla birlikte ise arzu, gösteri ve pazarlama süreçlerinin temel nesnesi haline gelmiştir.

Modern toplumda beden üzerindeki iktidar biçimleri daha karmaşık ve görünmez hale gelmiştir. Artık beden yalnızca doğrudan baskı yoluyla değil;

sağlık, güzellik, gençlik, performans, zindelik ve fit görünme söylemleri aracılığıyla da denetlenmektedir. Bireye, bedeni üzerinde özgür olduğu hissi verilirken, aynı zamanda ona sürekli olarak nasıl görünmesi, nasıl beslenmesi, nasıl spor yapması, nasıl yaşlanması ve nasıl tüketmesi gerektiği öğretilmektedir. Böylece beden, modern iktidarın en etkili müdahale alanlarından biri haline gelmektedir.

Spor ve fitness kültürü de bu bağlamda çift yönlü bir anlam taşımaktadır. Bir yönüyle spor, bireyin bedensel ve ruhsal sağlığını destekleyen, toplumsallaşmayı sağlayan, dayanıklılığı ve öz güveni artıran önemli bir etkinliktir. Ancak diğer yönüyle spor, özellikle tüketim toplumu içinde bedenin biçimlendirilmesi, ölçülmesi, sergilenmesi ve pazarlanması sürecinin de bir parçası haline gelmiştir. Fitness merkezleri, sağlıklı yaşam söyleminin yanı sıra ideal beden arzusunu, estetik beklentileri ve tüketim alışkanlıklarını da besleyen mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, beden, spor ve iktidar arasındaki ilişkiyi tarihsel, toplumsal ve kültürel yönleriyle tartışmaya açmaktır. Bedenin yalnızca bireysel tercihlerle biçimlenmediğini; sınıf, cinsiyet, kültür, medya, ekonomi ve iktidar ilişkileri tarafından sürekli olarak yeniden üretildiğini göstermek bu kitabın temel çıkış noktalarından biridir. Beden üzerinde kurulan her söylem, aynı zamanda toplumun neyi normal, güzel, sağlıklı, güçlü, başarılı ya da kabul edilebilir gördüğünü de ortaya koymaktadır.

Bu nedenle bu kitap, bedene ilişkin sıradan görünen gündelik pratiklerin ardındaki toplumsal anlamları görünür kılmayı amaçlamaktadır. Spor yapmak, fit görünmek, genç kalmaya çalışmak, kilo vermek, kas geliştirmek, estetik görünmek ya da sağlıklı yaşamak gibi pratikler yalnızca bireysel seçimler değildir. Bunlar aynı zamanda modern toplumun bedene yüklediği anlamların, beklentilerin ve denetim biçimlerinin de birer yansımasıdır.

Beden, spor ve iktidar ilişkisini anlamak, modern insanın kendisiyle, bedeniyle ve toplumla kurduğu ilişkiyi anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü beden, hem bireysel kimliğin hem de toplumsal düzenin en görünür alanlarından biridir. Bu kitap, okuyucuyu beden üzerine yeniden düşünmeye, bedenin sadece sahip olunan bir varlık değil; aynı zamanda toplumsal olarak kurulan, biçimlendirilen ve denetlenen bir alan olduğunu görmeye davet etmektedir.

Murat DURMAZ

İçindekiler

Ön Söz	iii
Giriş	1
1. Beden Algısı ve Tarihi	7
Beden Algısı Kavramı	7
Beden Algısının Tarihsel Serüveni	10
2. Sosyolojide Beden: Kuramsal Yaklaşımlar	21
Klasik Sosyologlarda Beden	22
Çağdaş Yaklaşımlarda Beden	26
3. Tüketim Toplumunda Beden	35
Tüketim Kültürü Nedir?	35
Tüketim Kültürü ve Tüketim Toplumu	35
Bedenin Tüketim Nesnesine Dönüşümü	38
4. Spor ve Beden: Sosyolojik Bir Okuma	41
Sporun Toplumsal İşlevi	43
Spor ve Tüketim İlişkisi	44
5. Fitness Kültürü ve Bedenin Yeni Dili	49
Fitness Sporunun Kapsamı ve Gelişimi	49
Fitness Merkezleri ve Beden Politikaları	51
Fitness Merkezlerinde Verilen Hizmetler	51
Güçlü, İnce, Fit: Hangi Beden?	53
Fitness Kültüründe Kadın ve Erkek Bedeni	53
Sonuç	55
Kaynakça	63

Giriş

Bedenimiz, hayatımızın hem fiziksel hem de sosyal alanında önemli bir yere sahip olan olgudur. Beden; fiziksel olarak yeme, içme, uyuma, hareket etme gibi davranışların yerine getirilmesinde önemli olduğu gibi sosyal olarak; kendimiz ile kendimiz dışındaki diğer canlılarla olan ilişkilerimizde de önemli bir yere sahip olmuştur. Beden olgusu, toplumsal yapı içinde geçmişten günümüze gelene kadar çeşitli anlamlar kazanmış, her dönemin siyasal ve kültürel dinamiklerine bağlı olarak, çeşitli tanımlarla ifade edilmiştir.

Bedeni bir modifikasyon aracı olarak tanımlayan Ertan (2017) ise, *Dövmeli Bedenler* eserinde, bedenin sadece onu birleştiren parçalardan oluşmadığını, bedeni meydana getiren parçalarla birlikte bedene yüklenmiş anlam ve düşüncelerin olduğunu öne sürmektedir. Bauman ise *Sosyolojik Düşünmek* isimli eserinde, bedenlerimize ‘miras alınan şeyler’ olarak bakmaktadır (Bauman, 2019: 158). “*Yansıyan beden*” kavramının mimarı Cooley ise; birey kendi bedeni hakkındaki düşüncesini bir başkasının bedeni ile ilgili görüş ve önerilerinden yola çıkarak, zihninde canlandırarak oluşturabileceğini ifade etmektedir (Cooley, 1998).

Sosyal hayatımızın düzenleyici unsuru olarak görülen bedenlerimiz, bizim dışımızdaki insanlarla ilişki kurmamızda ve kendi hayatımızı nasıl yaşamamız konusunda karar verici öneme sahiptir. Bu anlamda kendi bedenlerimizi ve bizim dışımızdaki insanların bedenlerini nasıl algıladığımız ve onlara ne değer biçtiğimiz, bedenin algılanma biçiminde önem arz etmektedir. Bu anlamda beden algısı, kişinin bedenini nasıl algıladığı ve başkaları tarafından nasıl algılandığıdır (Kızılelmas Mezarıcı, 2018: 6).

İlkel Çağ’da kadının bedeni, erkek bedenine göre daha pasif olarak konumlandırılmış, erkek bedeni güç gerektiren işler üzerinden konumlandırılırken, kadın bedeni daha pasif ve geri planda kalan işlerle ilişkilendirilmiştir. İlk Çağ’da, bedenlerinin farkında olmayarak temel düzeyde yaşamsal ihtiyaçlar etrafında bir düşünceyle hareket eden insanlar, daha çok

yaşamlarını hayatta kalmak, barınmak, beslenmek ve dış tehditlerden korunmak amaçlı bedensel aktivitelerde bulunmuşlardır. Bütün bunları beden hareketleri ile yapmış olmaları yine de bedenin farkında olma ve anlam ve öneminin ne olduğunu, öncelik olarak görmelerini sağlamamıştır.

Antik Çağ'da Yunan kültürü etkisiyle, spor etkinliklerinde görselleştirilen kaslı erkek bedeni, gücü, görsel güzelliği ve ihtişamı merkeze alan bir yaklaşımla her yerde sergilenirken, kadın bedeni erkek bedenini gölgesinde kalarak ön planda yer alamamıştır (Çelik, 2018). Yunan kültüründe beden, merkeze alınan bir anlayışla değerlendirilmesine karşı, bu çağın filozofları, bedenin anlamı üzerine fıkırsel bir birlik kuramamışlardır. Hedonistler bedene zevk ekseninde bakarken, Epikürcüler, zihni bedenin üzerinde olduğu düşüncesini savunduğu, Sokrat, bedene ruhu içine hapseden bir mezar olarak bakmıştır. Eflatun ise “ruhun hapisanesi”, Platon, ruh-beden bütünlüğü için beden eğitimi ve müziğin işlevine ve Aristo'nun ise ruh-beden ikilemine karşı çıkışı, filozofların beden olgusunu ele alışlarındaki öznel tutumlarını gözler önüne sermektedir (Kızılelmas Mezarıcı, 2018: 8).

Erken Hristiyanlık döneminin beden yaklaşımında, Antik dönemdeki bedeni merkeze alan yaklaşımın aksine, ruh-beden düalizmini ele alan iki yönlü bir yaklaşım sergilenmiştir. Beden, Hristiyanlık dininin etkisiyle bir günah unsuru olarak yorumlanmış, bu günahın Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın işlemiş oldukları suçun sonucu olarak, dünyada ödenmesi gereken bir bedel olarak toplumsal hayata her yönüyle hissettirilmiştir. Ruhun beden karşısında üstün görülmesi ve bedenin, ruhun yüceliğe erişebilmesi için feda edilmesi gerektiği görüşü, Ruhban sınıfı ve kilisenin topluma empoze ettiği yaygın inanış olmuştur. İnsan kurtuluşunun acı çekerek gerçekleşebileceği, bu acı çekişin diğer insanların kurtuluşu için önemli olduğu düşüncesi hâkimdir (Çelik, 2018: 28).

Orta Çağ beden anlayışı ise, daha çok kadın bedeni üzerinden tanımlanmıştır. Kadının bedeninin çıplaklığı günah olarak vurgulanmış, örtünmesi gereken bir günah öğesine dönüştürülmüştür. Dini kurallar ve yaptırımlar daha çok kadın bedenine yönelik olarak tasarlanmıştır. Neticede beden, cinsiyet ayırımına uğramış, erkek bedeni kadın bedeninden daha az yaptırıma maruz kalmıştır.

14. yüzyıl Avrupa'sında Rönesans akımının yarattığı özgür düşünce sanat, siyaset ve diğer sosyal alanlarda etkisini gösterirken, Hristiyanlık döneminin yaratmış olduğu kötü beden imajını yok etmiş, bedeni erkek egemen yapının etkisinden kurtarıp, kadın bedenini ön plana alan bir yaklaşım sergilemiştir. Rönesans'ın beden anlayışı iyi, güzel, kişisel ve özeldir. Rönesans ile ayağa kaldırılan kadın bedeni, dış görünüş olarak da süslenmek, giyinmek, takı takmak gibi eylemlerle daha görünür kılınmaya çalışılmıştır. Yine bu dönemin

sanat anlayışı da bedene yönelik çalışmalarla, Erken Hristiyanlık ve Orta Çağ anlayışındaki beden imajını silip, bedenin değerini yeniden inşa etmeye çalışmıştır.

Bedenin materyalist bakış açısının etkisi altında şekillendiği 19. yüzyılda, beden ruh karşısında kendini kabul ettirerek ruhun reddini kesinleştirmiştir. Bu dönemin belirleyici unsuru olan Sanayi Devrimi, etkisini insan yaşamının üretim ve tüketim ilişkileri ekseninde nasıl şekillendiğini ve insanın kendisini bu önemli etkenlere karşı nasıl konumlandığı yönünde tutumlarıyla belirlenmiştir. Üretimin insan hayatının önemli bir unsuru olarak yer aldığını ve üretilen metanın bir tüketim olgusuna da ihtiyaç duyduğunu bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönemin belirleyicisi olan üretim ve tüketim ilişkileri bedenin dönüşümü üzerinde de etkisini göstermiştir.

20. yüzyıla gelindiğinde erkek ve kadın bedeni ve erkek bedeni güçlü bir şekilde alanlarına ayrılmıştır. Üretim erkek bedeni içindir, üretilen malı tüketmek ise kadın için düşünülmüştür. Medyanın bir güç olarak toplumsal ve tüketim hayatında yer alması, üretilen ürünün pazarlanması ve tüketilmesi için bedenleri daha etkin konuma getirmiştir.

Medyanın etkin gücü, bedeni tüketimin aracı nesnesine dönüştürerek, yaratılan tüketim kültürüne hizmet etmesi bedeni yeni görevleri ve özellikleri olan bir nesneye dönüştürmüştür.

Klasik sosyologların beden üzerinden gerçekleştirdikleri tanımlama, dönemin yaşanan toplumsal ilişkileriyle örtüşen, benzeşen bir yaklaşım içerir. Klasik sosyoloji, tabakalaşma, kutsal, profan, rasyonalite, bürokrasi ve yabancılaşma gibi üretilen kavramlarla beden sosyolojisine, diğer bilimlerin (biyoloji, antropoloji, tıp vb.) yaklaşımlarından farklı bir boyut kazandırmıştır. Diğer taraftan beden sosyolojisi, klasik sosyolojik kavramlara beden olgusunun klasik sosyologlar tarafından dolaylı da olsa ele alınmasıyla, yeni bakış açıları kazandırmıştır (Kara, 2016).

Çağdaş sosyoloji döneminde ise sıkça konu edilen bir anlam içermiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren oluşan Post-modern düşünceler içerisinde beden, sıkça tartışılan konulardan biri haline gelmiştir.

Bu dönemin beden olgusunu şekillendiren önemli kuramcılarından Foucault, bedene “*iktidar ve biyo-iktidar*” kavramlarıyla açıklayarak, bedenin iktidar kurumları tarafından çevrildiğini ve bu kurumların bedene yeni anlamlar ve görevler yüklediğini belirtmiştir.

Bourdieu, “*habitus, alan, sermaye*” kavramlarıyla bedene daha farklı bir bakış açısıyla ele almış ve sınıflar arası beden algısının nasıl değiştiğini ve bir sermaye haline getirilen bedenin, kültürel sermaye, ekonomik sermaye ve sosyal sermaye

arasında nasıl farklı bir sermayeye dönüştürüldüğünü göstermiştir. Bourdieu'ya göre beden çok farklı toplumsal etkenler tarafından biçimlendirilmekte ve geliştirilmektedir.

Bedeni temel anlamda 'sosyal' olarak düşünen ve dahası çalışmalarıyla bir 'beden sosyolojisi' geliştirilmesinin temellerini atan B.S. Turner'a göre, toplumsal yapı içindeki gündelik yaşam, bedenün üretimi ve yeniden üretiminden oluştuğundan, gündelik yaşamın anlaşılabilir bir duruma getirilmesi için öncelikle bedenün anlaşılıp çözümlenmesi gereklidir. Turner, bedeni iç ve dış beden olarak iki kategoride ele alır. İç beden, 'kendi içinde beden' canlı, hareketli, deneyime dayalı bedendir. Dış beden, 'kendi başına beden'de ise, insanın edilgenlik durumu olan dış görünüşüne ait kurumsallaştırılmış beden kavramını ifade etmektedir.

Çağdaş sosyoloji kuramının önemli isimlerinden biri olan Baudrillard, geçmişten günümüze bedenün insan zihninde çok defa değişime uğradığını belirterek, bedenün ruhun karşısındaki nasıl algılandığını ve geçen zaman dilimi içinde nasıl bir konuma geldiğini ifade etmiştir. Baudrillard'a göre beden, bir kültür olgusuna sahiptir ve beden içinde barındığı toplumun örgütlenme tarzını ve toplumsal ilişkilerin örgütlenme tarzını taşımaktadır.

Tüketim kültürü ve tüketim toplumu üzerinden beden olgusuna kuramsal olarak bakacak olursak, Marx, Bauman ve Boudrillard gibi önemli kuramcıların tüketimi ve bedenün tüketim toplumundaki konumunu nasıl işledikleri, tüketim olgusunun beden üzerine etkisini nasıl yorumladıkları görülecektir.

Marx tüketimi, tüketim araçlarının sahipliği üzerinden değerlendirerek, tüketim araçlarını kapitalizmin sahip olduğu metalar olarak tanımlar. Tüketim olgusunu iki kısma ayırarak, gerekli tüketim araçları ve lüks tüketim araçları olarak sınıflandırır. Beden olgusunu direk ele almamış olsa da, işçilerin bedenleri üzerinden değerlendirmiştir.

Bauman, tüketimi küreselleşme olgusu ekseninde ele almış ve bu durumun yeni bir kültür yarattığını dile getirmiştir. Tüketim kültürü, insandan ve yaşadığı toplumdan bağımsız olarak ortaya çıkmış, bu kültürü yaratanların insanların hayatlarına teknoloji denen olguyla girerek, insanların bu teknolojiye ve bunun yarattığı ihtiyaç duyma durumun insanları, tüketime bağımlı hale gelen yeni kimliğe sahip bireyler olarak tanımlamıştır. Bauman, insanların kullandıkları bu teknolojik imkândan kaçamayacaklarını ve buna bağımlı olacaklarını, bu yüzden insanların buna hizmet eden bir yapıya dönüşeceklerini de belirtmiştir.

Baudrillard ise, tüketim toplumu ve tüketim beden ilişkisine insanların hayatta kalmak için ihtiyaç duyduklarını ve üretilen ürün bolluğunun tüketilebilmesi için insanların tüketim arzularına ihtiyaç olduğunu ve bu

arzunun oluşması için öncelikle insan bedenini buna uygun hale getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Baudrillard'a göre tüketim kültürü, nesnelerin sembolik anlamlarının ortak bir kültürel değerlerle bütünleşmesine ve diğer toplumsal ilişkilere yön vermesine vurgu yapmaktadır.

Sporun geçmişten günümüze olan tarihsel yolculuğu ve gelişimi, toplumsal hayatta ekin hale gelmesi, ekonomik, siyasi, sosyal, psikolojik ve biyolojik konularda etkili bir olgu haline dönüşümü sosyolojinin ilgisini çekmiş ve sosyolojinin en genç alt dallarından biri olarak hem sosyoloji bilimine hem de beden eğitimine katkılar sağlamıştır. Küresel ölçekte spor, büyük bir ekonomik getiri sağlayan, ilk ortaya çıkış amacının dışına taşmış ve farklı bir kimliğe kavuşmuş önemli bir toplumsal olgu haline dönüşmüştür.

Sporun ekonomik bir güce dönüşmesinde çeşitli araçların etkisi yadsınamayacak ölçüde büyük olmuştur. Kitle iletişim araçlarının ve yarattığı tüketim ilişkisinin insanların hayatlarındaki artan rolü beraberinde spora bağlı farklı tüketim sektörlerin doğmasını da sağlamıştır. Günümüzde insanların çalışma hayatında zaman kavramının değişimi ve çalışma saatlerinin kısalması ile oluşan boş zaman kavramı, insanların sosyal yaşamlarının daha eğlenceli ve aktif hale gelmesi için oluşan yeni alanlara yönelmelerini sağlamıştır. Bu yeni alanlardan biri olarak Fitness kültürü, iş yaşamının stres ve problemlerinden kurtulmak için spora yönelen insanlara, hem yaşam alanlarına yakın olmaları hem de hizmet anlamında geniş bir içerik sunmaları ile önemli bir tüketim alanı olmuştur.

Medyanın ve diğer kitle iletişim araçlarının insan bedeni üzerine oluşturduğu algı, insanların sağlıklı olmak ve bedenini dış algısını düzeltmek için fitness merkezlerine yönelmesine neden olmuştur.

1. Beden Algısı ve Tarihi

1.1. Beden Algısı Kavramı

Bedenimiz, hayatımızın hem fiziksel hem de sosyal alanında önemli bir yere sahip olan olgudur. Beden; fiziksel olarak yeme, içme, uyuma, hareket etme gibi davranışların yerine getirilmesinde önemli olduğu gibi sosyal olarak; kendimiz ile kendimiz dışındaki diğer canlılarla olan ilişkilerimizde de önemli bir yere sahiptir. Örneğin cansız bir varlık olan bir enstrümanın kullanımında bedenın işlevleri azımsanmayacak derecede önemlidir. Ya da canlı varlık olan bir fidanın dikiminde bedenın birçok bileşeni koordinasyon içinde hareket ederek yapılmak istenen şeyi yerine getirir. En önemlisi de sosyal hayatımızın vazgeçilmez unsuru olan insanlarla kurduğumuz ilişkilerde, onlarla iletişim sağlamada dilin, gözüün, ellerin ve diğer önemli beden bileşenlerinin büyük önemi vardır. Bu yüzden bedenimiz anatomik yapısının dışında çok büyük anlamlar taşımaktadır. Salt fizyolojik ve biyolojik bir unsurdan ibaret değildir. Bedenin bu çok anlamlılığı ve çok yönlü olmasından dolayı beden birçok bilime konu olmuş ve bu bilimler tarafından farklı birçok tanıımı yapılmıştır.

TDK bedeni “canlı varlıkların maddi bölümü, vücut” şeklinde tanımlarken, sosyal bilimciler beden tanımına daha kapsamlı açıklamalar getirmişlerdir. İnterdisipliner bir yaklaşım olan beden sosyolojisinde Kara (2016) yapmış olduğu beden tanımında bedenimizi, canlı bir varlık olarak insanı nesneler dünyasının içerisinde duyular vasıtasıyla algılanan bir olgu olarak tanımlar. Bedenin, organik yapısı, hacmi, şekli ve ten rengiyle maddi yönünü vurgularken, bu organik beden özelliklerinin dışında aynı zamanda toplumsal yapı içinde sahip olduğu cinsellik, ait olduğu etnik kimlik ve sahip olduğu cinsiyetiyle de birçok özelliği bünyesinde barındıran bir yapı olduğunu belirtir (Canatan 2016: 23).

İnsan sahip olduğu toplumun dinamik yapısı içinde bedenini var etmeye çalışırken aynı zamanda o toplumun arzu ve istekleri, geleneksel yapısına kayıtsız kalmaz. Toplumsal yapının bu faktörleri beden üzerinde bir değişim ve dönüşüme yol açar. Giddens'a göre toplumsal yapının oluşturmuş olduğu kurallar bedenin şekillenmesinde rol alırken kişinin ait olduğu grubun yaşam tarzına, giyim, bakım ve temizlik gibi farklı birçok alanda uyum sağlaması gerektiğine işaret etmektedir. Kişi ait olduğu grubun içinde bedenini şekillendirirken içinde barındığı toplumun dinamiklerine direnç göstermek yerine uyum gösterir. Bu durum kişiye toplum içinde sahip olduğu bedene organik yapı dışında sosyal bir kimlik kazandırır (Canatan, 2016: 24).

Bedeni bir modifikasyon aracı olarak tanımlayan Ertan (2017) ise, *Dövmeli Bedenler* eserinde, bedenin sadece onu birleştiren parçalardan oluşmadığını bununla birlikte bedeni meydana getiren parçalarla birlikte bedene yüklenmiş anlam ve düşüncelerin olduğunu öne sürmektedir. Giddens'ta olduğu gibi Ertan da bedenin var olduğu kültürün içinde şekilleneceğine ve yapısına göre değişkenlik göstereceğine, kültürden kültüre değişebildiği gibi kendi içinde var olduğu kültürün alt gruplarında da bütüne göre farklılaşabileceğini söyler. Dolayısıyla bedenin biyolojik bir varlık olmanın yanı sıra hem toplumsal hem de bireysel bir anlam dünyasının olduğunu vurgular.

Bauman ise, *Sosyolojik Düşünmek* isimli eserinde bedenlerimize 'miras alınan şeyler' olarak bakmaktadır. Bedenlerimizin eksik bir şekilde ortaya çıktığını bu yapısından dolayı henüz toplum etkisi görülmediğinden ya da toplumsal bir etkiye maruz kalmadığından şekillenmemiş olduğunu, bu yönüyle toplumsal bir ürün olmanın gerisinde görüldüğünü ifade etmektedir. Bedenlerimiz, toplumla etkileşim kurmasıyla birlikte yaşam tarzımız ve yaşamın koşulları tarafından muazzam bir etkiye maruz kalmaktadır. Bu sebeple bedenlerimizin toplumsal dönüşümü kaçınılmaz olmaktadır. İlk etapta biyolojik bir etkinin ya da baskının sonucu oluşan, başka bir ifadeyle bilinçli bir tercihin ve eylemlerin etkisiyle oluşmamış sadece gen dediğimiz kalıtsal kodların sonucu meydana gelmiş olan bedenlerimiz, toplumun çeşitli etki unsurlarına maruz kalmasıyla mevcut yapısını genişleterek farklı bir kimlik kazanmaktadır. Bauman'da bu süreç kişinin bedeninin bu dönüşümü sağlayabilmesinde toplumun yapısına ve bedenin hazır bulunuşluğuna bağlanmaktadır. Kişi bedeniyle barışık değilse toplumsal iletişim kesilebileceği gibi bedensel dönüşüm de kendini gerçekleştiremeyecektir (Bauman, 2019: 158).

Beyazyüz ve Göka'nın psikoloji ve tıp bilimleri üzerinden tanımlamaya çalıştıkları beden kavramında ise, geniş bir inceleme ve çalışma alanı olarak beden, tıp tarafından uzun bir zaman düşünmeye konu olacak bir değer olarak görülmemiştir. Beyazyüz ve Göka bu durumu tıbbın bedeni ile olan ilişkisin

basit ve kolay kavranabilir olmasına bağlamaktadır. Tıp ile beden arasında oluşmayan düşünsel ilişkinin bir diğer nedeni ise, sosyal bilimlerin insan bedeni üzerinde etraflıca konu edinmiş olması ve geniş yer vermiş olmasıdır. Bunun sunucu olarak tıp bilimi insanın biyolojik yapısı ile ilgilenmiş ve inceleme ve çalışmalarını insan anatomisi üzerine yoğunlaştırmıştır. Bu da tıp bilimi bakış açısının insan bedeninin sosyal yönünden ziyade biyolojik yapısının ön planda kalmasına neden olmuştur (Beyazyüz ve Göka 2016: 371-372).

Beyazyüz ve Göka'nın "Psikolojik Beden İmajı" isimli çalışmasında psikoloji üzerinden beden tanımında, beynin çalışma fonksiyonu ile beden arasındaki ilişkiye değinmişlerdir. Beyazyüz ve Göka, bedensel duyumlarımızın beynin bazı bölgelerinde bir temsil edilme söz konusu olduğunu fakat bunun tek başına yeterli olmadığını, işin içinde çeşitli faktörlerin yer aldığını belirtirler. Beynin içinde yer alan bu çeşitli faktörlerin beynin bilgi işlem merkezinde işlenen duygu ve düşünceler sonucunda oluştuğunu ifade ederler. Bu yönüyle psikoloji, bedeni zihinsel faaliyetler neticesinde duygu ve düşüncelerin yardımıyla oluşan bir olgu olarak görmektedir.

Beyazyüz ve Göka, Strickland'dan alıntıladıkları '*psikolojik beden imajı*' kavramında; zihnimizde, diğer insanlar tarafından nasıl algılandığımızla ilgili bir takım niceliksel yargılara dayanarak şekillenen öznel beden temsiline psikolojide "beden imajı" olarak tanımlamaktadır. Beden imajı kavramını oluşturan çeşitli etmenler vardır. Bunlar kişinin kendini dışarıdan nasıl gördüğü, kendi bedeninin fonksiyonları ve diğer özellikleri hakkındaki algılarıdır. Beden imajını anlamlandıran ya da kavramsal olarak içinin dolmasını sağlayan diğer faktörler, kültürel ve toplumsal öğelerin bedene yüklediği anlamlar ve değerlerdir. Bu anlam ve değerler, beden imajının oluşmasında önemli rol üstlenmektedir. Kültürel ve toplumsal değerler, anlamlar ve ifadeler beden imajını oluşturduğu gibi onun zaman geçtikçe değişim ve dönüşümünü de sağlamaktadır (Beyazyüz ve Göka 2016: 374-375).

"*Yansıyan beden*" kavramının mimarı Cooley ise; birey kendi bedeni hakkındaki düşüncesini bir başkasının bedeni ile ilgili görüş ve önerilerinden yola çıkarak ve zihninde canlandırarak oluşturabileceğini ifade etmektedir. Zihinsel süreçle başkalarının görüşleri neticesinde oluşturduğu bu beden imgesini, isteği doğrultusunda biçimlendirir ve topluma yansıtabilmektedir. Cooley'in toplumun en katı gerçekleri olarak gördüğü bu zihinsel yargılarımızın oluşmasında üç unsur öne çıkmaktadır: Birincisi, bizim toplum tarafından nasıl görüldüğümüzle ilgili yargılarımız, ikincisi bizim dışımızdaki insanların bu oluşturduğumuz yargılar neticesindeki düşünleri ile ilgili oluşturduğumuz yargılarımız ve son olarak bu oluşturduğumuz yargılara dair gurur, aşağılanma gibi kendi içsel duygularımız.

Beyazyüz ve Göka'nın alıntıladığı Cooley'in "*yansıyan beden*" teorisine göre birey bedensel algısını oluştururken diğer insanların beden üzerindeki düşüncelerini de göz önünde bulundurarak hareket ettiğini işaret etmektedir. Toplumsal iletişim kurduğumuz insanların öneri ve görüşlerinin bedenimiz üzerine etkisini açıkça görmek mümkün olmaktadır. Kendi beden algımızı düşüncelerimizde güzel, çirkin, güçlü, zayıf, kaslı, cılız vs. şeklinde tanımlarken diğer bireylerin öznel düşüncelerinden bağımsız oluşturamayız. Ya da beden üzerine bir müdahale gerekli görüldüğünde psikolojik olarak bizi rahatlatacak ya da fikrimizin doğru olduğu yönünde bir onaylanma gereksinimi hissederiz. Bu da tamamen toplumsal algının, kültürün, iletişimin beden üzerine etkisinin tasarrufu olarak görülmektedir (Beyazyüz ve Göka 2016: 379).

Yukarıda beden üzerine yapılan tanımlamalar ışığında bedenin kendi varoluşunun dışında; toplumsal yapı içinde kültürün, geleneklerin ve toplumsal diğer etmenlerin etkisiyle biyolojik varlığının üzerine sosyal bir yapı da ekleyerek yeni bir form kazandığı ortaya çıkmaktadır. Beden ne sadece biyolojik bir yapı ne de salt toplumun etkisiyle oluşmuş sosyal bir yapıya sahiptir. Bedenin yukarıdaki tanımlamalarına göre her ikisi de olmak mecburiyetindedir. Bedenimiz salt kemik ve ete bürünmüş, organlarımızı saran bir barınak değildir; aynı zamanda duygu ve düşüncelerle toplumsal yargıları göz önünde bulundurarak şekillenen bütünsel bir olgudur.

1.2. Beden Algısının Tarihsel Serüveni

İnsanın insan olarak sosyal hayatta var oluş mekânı olarak beden, her zaman düşüncenin, araştırmanın ve anlamanın konusu olmuştur. Aktif benliğin mekânı olan beden üzerine yorumlar belki de insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlık tarihi, bir bakıma toplumsal düzenlerin, siyasal iktidarların, ideolojilerin ve dinlerin bedene müdahalelerin tarihidir (Okumuş, 2011: 45-65).

İnsanlar, tarih boyunca kendilerini var etmenin mücadelesini verirken, bir yandan da değişen koşullar ile birlikte, bedenleriyle bir dönüşüm geçirmişlerdir. Kimi zaman bedeni üzerinde kendisi hak sahibi iken, kimi zaman da bir yapının ya da gücün etkisi altında, iradesi dışında zorunlu bir etkileşimin parçası olmuştur. Tarihsel süreç içinde bedene atfedilen anlamlar değiştikçe beden algıları da farklılık göstermiştir. Bazen doğanın karşısında bir savaşı, efendinin karşısında köle, dinin boyunduruğunda günahkâr, bazen aklın ve ruhun taşıyıcısı, bazen de kapitalist çarkların dönmesini sağlayan bir makine olarak görülmüştür. İlk insanın varlığından günümüz kapitalist sisteminin şekillendirdiği beden algısının bu dinamik ve değişken yapısını tarihsel bağlamda ele almak yararlı olacaktır.

1.2.1. Bedenin Doğuşu: İlkel Toplumlarda Beden

Tarihsel toplumların yaşadığı dönem olarak bilinen ve Yontma Taş olarak da adlandırılan Paleolitik Çağ, Cilalı Taş olarak adlandırılan Neolitik Çağ'da insanlar, doğa olayları ve diğer yırtıcı canlılardan korunmak için mağaralara sığınmış, avcılık ve toplayıcılık yaparak kolektif bir iş bölümü içerisinde hayatta kalmaya çalışmışlardır. Bu iş bölümünde erkekler eve yiyecek getirmek, aileleri korumak ve güç gerektiren işleri yapmakla görevlendirilirken; kadınların konumu ise getirilen yiyecekleri pişirmek, çocuk doğurmak, çocuk bakmak ve diğer işleri yapmak olarak tanımlanmıştır. Soyun devamını sağlayan kadın bedeni olduğundan sanat eserlerinde kadın figürleri sıkça işlenmiş, erkeğin bedeninin üreme rolü daha sonra anlaşılabilmiştir. Bu durum, her ne kadar erkek güç kavramı üzerinden konumlandırılmış olsa da, kadına ayrıcalıklı bir statü vermektedir (Sümer, 2009: 9). İlk Çağ'da kadının bedeni, erkek bedenine göre daha pasif olarak konumlandırılmış, erkek bedeni güç gerektiren işler üzerinden konumlandırılırken; kadın bedeni daha pasif ve geri planda kalan işlerle ilişkilendirilmiştir. İnsan bedenine iş bölümü adı altında cinsiyetlerine göre sınırlar çizilmiş ve görevler verilmiştir. Bu durum, ilk toplulukları oluşturan mağara insanların yaşayış kültürü oluştururken, bedenin konumlandığı durum ve alanları istem dışı da olsa belirlediğini işaret etmektedir.

Milattan binlerce yıl önce değişen doğa koşulları ve dönüşümleri, insanın doğa karşısında farklı yöntemlerle hayatta kalma mücadelesine sevk etmiştir. İnsanlar, üşiyen bedenlerine avladıkları hayvan derilerinden, bitki liflerinden giysiler yapmıştır. Bedenin örtünme, sıcak ve soğuk iklim koşullarından korunma, barınma gereksinimi bu çağlarda başlamıştır. Göçebe yaşamdan yerleşik düzene geçen insan, bedeni av peşinde yoran, arazide gezerek yiyecek bulmak zorunda kalan bireyden, bedeninin bölümlerini (eller) daha teknik kullanarak tarım kültürüne geçiş yapmıştır. Avcılıkta kullanılan beden pratiği, yerleşik kültürle farklılaşmaya, dönüşmeye başlamıştır. 'Kadınlar tahılın çimlenmesi ve üretilmesinde ustalık kazandılar'. Maharetli beden uzuvları olan eller yeni ve farklı birçok icatlar yapmıştır. Çapalı tarım için yeni teknik aletler, ağır taşlardan tekerlek ve yiyecek ve tohumları saklamak için kaplar ilk kadın bedeninin maharetli ürünleriydiler (Sümer, 2009: 10).

İlkel toplumların bu değişim ve dönüşüm halindeki yaşamları, bedenin şekillenmesinin yanı sıra, teknik olarak da işlevsel bir özellik kazanarak doğa ve diğer zorlu koşullar karşısında hayata tutunmasını sağladı. Bedenin varoluş pratiği estetik bir değer olmanın ötesinde yarattığı toplumsal fayda ve ürettiği ekonomi değeri ile anlam bulmuştur (Kızılelmas Mezarıcı, 2018: 8).

1.2.2. Antik Dünyada Beden: Güç, Estetik ve Erkeklik

Antik Çağ'da, toplumsal yaşam ele alındığında bedene ayrıcalıklı bir yer tahsis edildiği görülmektedir. Örtünmenin erkek ve kadın bedeni için çok baskın olmadığı bu çağda, beden çeşitli sanatçıların eserlerine konu olmuştur: Heykeltıraşlar ve ressamlar eserlerinde yansıttıkları beden figürünü yücelterek ona eşsiz bir değer biçmişlerdir. Yunan kültürünün yaşam pratiklerinin vazgeçilmez bir olgusu olan olimpiyat sporu, erkek bedenini görsel açıdan öne çıkaran kaslı, güçlü ve güzelliği ile merkeze almıştır. Kadın bedenine oranla, erkek bedeni daha ön planda tutulmuştur. Bu yüzden olimpiyat oyunlarında sergilenen erkek bedenine kutsal bir anlam yüklenmiştir (Çelik, 2018: 25).

Antik Çağ'da, Yunan kültürü gibi, Mısır kültüründe de bedenin bir güç olarak görülmesinin ve istenmesinin yanında, kaslarla çevrili kuvvetli bedenlerin toplumu eğlendirme amaçlı sporlarda sergilenmesi de önemli görülmüştür. Öte yandan Yunan kültüründe salt spor ve gösteri hedeflenmemiştir. Bedenin en üst konumda gelişimini tamamlaması ve ahenk içinde çalışması için sistemli ve düzenli bir şekilde erken yaşlarda bedenlerin eğitime yer verilmiştir. Antik Yunan'da, eğitim etkinliğinde, zihinsel eğitimi destekleyen derslerin yanında bedensel gelişimi destekleyen spor etkinliğine de önem verilmiştir. Bir süre sonra, spor eğitiminin yanında müzik eğitimi de verilerek, insan bedenine ve ruhuna ulaşmak bir yöntem olarak denenmiştir. Platon'un "gerçek müzisyen ve sanatçı, müzikle beden terbiyesini en doğru oranda birleştirebilendir" sözleri, Antik Yunan'da ruh ve beden bütünlüğü için, beden eğitimi ve müziğin ne kadar önemli unsurlar olduğunu kanıtlar niteliktedir (Çokbankir, 2009: 77-89).

Platon, müzik ve beden eğitiminin sadece vücudun sağlığı ve zihinsel rahatlık için olmayacağını, aynı zamanda insanların bilim sevgisini elde etmesinde de etkili olacağını belirtmiştir. Müzik ve beden eğitiminin insanın ruhunu iyileştiren, ona gerekli olan düzeni sağlayan bir işlevinin olduğunu belirtmiştir (Canatan, 2011, 345-367)

Antik Çağ'da bedenin özgürleşmesi üzerinden bir cinsiyet ayrımı da görülmektedir. Erkek, sokakta çıplak bedenini özgürce sergileyebiliyorken; kadın bedeni için aynı şeyi söylemek pek mümkün olmamıştır. Kadın erkek gibi sokakta bedenini sergileyememekte, kullanamamaktadır. Öte yandan önemli diğer bir durum ise, beden üzerinden mekânsal olarak da bir ayrıma gidilmiş olmasıdır. Erkeğin özgürlük alanı, vücut ısısı bilimi üzerinden inşa edilmiştir. Kadın bedeni, erkeğin soğuk versiyonu olarak düşünülmüş, bu da onun mekânsal konumunu belirlemiştir. Sadece cinsiyet ayrımı yönünden bir ayrım söz konusu olmamaktadır. Köle-efendi ayrımını belirleyen kıtas olarak da görülmektedir. Ten rengi, kaslı vücut, altın oran ve güçlü beden gibi kavramlar sınıfsal ve mekânsal ayrımı da belirlemiştir. Bu durum, kadınlar

üzerinde yaratılan baskı unsuru olduğu gibi, erkekler arasındaki statünün belirlenmesinde de işlev görmüştür. Bedeni soğuk köle erkekler, düşünmekten yoksun, durgun zekâyâ sahip insanlar olarak düşünülmüştür. Bu da gösteriyor ki, Antik Yunan’da bedeninin bir özelliği olan ısı kavramının, insanlar arasındaki sınıfsal, mekânsal ve cinsiyet ayrımının yapılmasında önemli bir boyun eğme aracı olarak kullanılmıştır (Çelik, 2018: 26).

Her ne kadar beden Yunan kültüründe merkeze alınmış olsa da, Antik Çağ felsefi akımlarında beden üzerine bir fikir birliği oluşmamıştır. Kimileri bedensel hazzı ön plana alırken, kimileri de bedenden öte zihnin daha baskın olduğuna kanaat getirmişleridir. Sokrates’in bedene ruhun mezarı olarak baktığı, Eflatun’un, beden anlayışını haz kaynağı odaklı değerlendirerek bedeni “ruhun hapishanesi” biçiminde isimlendirmiştir. Aritoteles’in ise ruh-beden düalizmine karşı çıktığına felsefi kaynaklarda rastlanmıştır (Kızılelmas Mezarıcı, 2018: 8)

1.2.3. Hristiyanlık ve Günahkâr Beden

Erken Hristiyanlık döneminin beden yaklaşımında, Antik dönemdeki bedeni merkeze alan yaklaşımın aksine, ruh-beden düalizmini ele alan iki yönlü bir yaklaşım sergilenmiştir. Beden bir yönüyle günahın ana nedeni olarak görülürken, diğer taraftan kutsal olanın üzerinde can bulduğu ve icra edilişinden dolayı kutsalın dünyadaki sureti olarak değerlendirilmiştir. Bu iki farklı bakış açısı bir yandan bedeninin kontrol altına alınması gereken yapı olduğunu vurgularken, öte yandan kontrol altına alınarak bedeninin terbiye edilmesi ve nefis kazanmasıyla kutsal bir statüye kavuşacağını ifade etmiştir.

Antik Yunan kültüründe erkek bedeninin ön plana alınmış olması cinsiyet, sınıf, mekân ayrımına sebep olurken, Erken Hristiyanlıkta bu düşüncenin aksine insanlar arasındaki beden ısısı üzerinden yapılan ayrımı reddederek, Tanrı tarafından insanların eşit olarak yaratıldığı ve müminler arasında ‘erkek ve kadın’ın olmayacağı vurgulanmıştır. Bu düşünce hristiyanlığın kendini sınıf ayrımı gözetmeksizin yoksul, zayıf olan ve ezilen insanlarla aynı safta konumlandırmasıyla ilişkili olduğunu belirtmiştir (Çelik, 2018: 26, Kızılelmas Mezarıcı, 2018: 9).

Erken Dönem Hristiyanlık düşüncesi, ruh ve beden düalizmi ortaya çıkana kadar ki zaman sürecinde insanlar arasındaki sınıf, mekân ve statü farkını bir anlamda yok sayarak insanları eşitlik şemsiyesi altına almıştır. Bu yaklaşım insanlar açısından bir kazanımın ötesinde rahat bir nefes almak anlamı da taşımıştır. Başka bir deyişle, güç ve iktidar unsurları altında ezilen insanların, bu baskı unsurlarına karşı göstermiş oldukları direnişi ifade etmiştir (Çelik, 2018: 27).

Hristiyanlığın ilerleyen zamanlarında ruh ve beden düalizmi ortaya çıkmıştır. Ruh bedenin ötesine geçerek bir yücelme yaşarken, beden bir yük olarak görülmekte, beden yapısına uygun ihtiyaçları karşılanmamakta, aşağılanmakta ve günahın mekânı olarak görülmesinden dolayı terbiye edilmek, arındırılmak için çile çektirilmekte ve hatta işkenceye maruz kalmaktadır (Martı, 2011: 233-247). Âdem ve Havva'nın cennetten kovulmalarına neden olan (yasak elma) olay, bedenlerinin fark edilmesini sağlayarak bir mahremiyet sorununu ortaya çıkarmıştır. İnsanın bedenine ilk müdahalesi olan örtünme eylemi gerçekleşmiştir. Hristiyan inancında işlenen bu ilk günah, Âdem ve Havva ile yeryüzüne inerek günahın da hareketine neden olmuştur. Diğer bir ifadeyle günah kalıtsal bir özellik taşımıştır. Bu pratikle, dünyaya gelen her çocuk günahıyla birlikte doğmuştur. Bu günahla birlikte insan mutsuz bir beden taşımıştır. Dünya insan bedeninin bir hapishanesi olarak düşünülmüş ve asıl sorun bu hapishaneden kurtuluş meselesi olmuştur (Canatan, 2011: 191-217).

Orta Çağ'a doğru ruhun bedene olan üstünlüğünün kabulü ve yüceliğe kavuşması, beden feda edilmesiyle gerçekleşmiştir. Kilisede ortak kabul olarak ruhun beden karşısındaki üstünlüğü ruhbanlığın kurumsallaşmasına ön ayak olmuştur. Böylece, beden üzerinde bir güç inşası başlamıştır. Erken Hristiyanlık döneminde erkek ve kadın bedeninin eşit olduğu görüşü, yerini karanlık bir düşünceye bırakmıştır. İnsanların kendi bedenlerini ve başkalarını günahtan kurtarmanın yolu olarak bedenlere acı çektirilmesi, yayılan bir düşünce olmuştur. Bu inanış, Manastırlarda çile çekme ve çarmıha gerilme olarak vücut bulmuştur (Şişman, 2006: 23). Hristiyanlığın insan bedeni üzerindeki etkinliğinin artması sosyal ve cinsel hayatlarında da bir değişimi zorunlu kılmıştır. Cinselliğe zorunlu bir günah olarak bakılmış ve cinsellik sadece nesillerin devamlılığını sağlayan gerekli bir etkinlik olarak meşruluk kazanmıştır. Bu nedenle doğal olarak bir cinsel birleşim sonucu dünyaya gelmek zorunda olan insan bedeni aynı zamanda bir günah unsurudur. Hristiyanlık inancında dünyaya gelen tek günahsız Tanrı'nın oğlu olan Hz. İsa'dır. Çünkü Hz. İsa, bizim bedenlerimiz gibi bir cinsel birleşimin sonucu doğmak yerine Tanrı'nın isteğiyle dünyaya gelmiştir. Tanrı, insanların günahkâr bedenlerini kurtarması için İsa'yı yeryüzüne yollamıştır. İnsanların günahkâr bedenlerinin Hz. İsa sayesinde kurtulacağı düşüncesi ileri sürülmüştür. Hz. İsa, ışıyla günahkâr bedene sahip olan insanları aydınlatacak, onlara doğru yolu göstererek onları günahlarından kurtaracaktır (Canatan, 2011: 191-217). Cennetten kovulma olayında Hz. Âdem ve Hz. Havva, yaptıkları hata neticesinde çıplak bedenlerinde mahrem yerlerinin farkına varınca, Cennette bulunan ağaçların geniş yapraklarıyla mahrem yerlerini örtmeye çalışmışlardır. Bu olayla birlikte mahremiyet kavramı ortaya çıkmıştır. İnsanlık "örtünme"

olgusuyla ilk kez tanışmıştır ve kendi doğallığına aykırı bir durum olan beden örtünmesi sosyal hayata yerleşmiştir. Örtünme ile birlikte insanın mahrem alanı haline gelen beden kendi türü içinde gizlenme, saklanma ihtiyacı içine sokulmuştur. Bu açıdan sosyal hayatta örtünme olgusu, beden mahremiyeti, sosyal ilişkilerin şekillenmesinde etkili olmuştur (Martı, 2011: 234-247). Erken Hristiyanlık döneminde ruh ve beden düalizminde ruhun bedenden üstün olduğu görüşü hâkim olmuştur. Bu nedenle ruhun yüceliğe kavuşabilmesi için beden feda edilmesi fikri özellikle kilisede kabul görmüş ve böylece ruhbanlık meşruiyet bulmuştur. Yine bu dönemin hâkim fikirlerinden biri, insanların kendilerini ve diğer insanları kurtarmaları için bedenlerine acı çektirmeleri gerekli görülmüştür. Manastırlar bedene çile çektirmek için önemli dini alanlar olmuştur. Bedenlerin Hz. İsa'nın çarmıha gerilişindeki gibi uygulamalara maruz bırakılmaları diğer yöntemlerden biri olmuştur. Bu düşüncelerin temelini, Hristiyanlık dininin 'ilk günah' inancının bir sonucu olarak, insanın dünyaya gelişinden itibaren günahkâr olduğu, bütün kötülüklerin insandan kaynaklandığı ve bu yüzden şeytanın insan bedeninin içinde yer aldığı görüşü oluşturmuştur (Şişman, 2006:23). Beden-Ruh düalizminden ortaya çıkan bedeni örtme eğilimi, beden göz önünde olan statüsünü yerle bir etmek ve beden üzerinde dağılan ilgiyi ruhun yüceliğine çevirmek olarak tanımlanmıştır. Böylece, beden üzerindeki ilgi, beden örtünmesiyle giysiye yönelmiştir. Sonuç olarak, giyim ve süslenme kilisenin etki alanına girmiştir (Eke, 2013: 159).

1.2.4. Orta Çağ'da Disiplin, Utanç ve Kontrol

Erken Hristiyanlık döneminden Orta Çağ Hristiyanlık dönemine geçişte, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın işlemiş oldukları ilk günah doğrultusunda gelişen düşünceler daha derinlemesine köklenerek toplumsal yaşam üzerine etkisini her yönüyle hissettirmiştir. Dini kurumların toplumsal hayat üzerinde etkisinin arttığı Orta Çağ'da, dünyevi özelliğe sahip beden yerini cennet ve cehennem anlayışının kapsadığı öteki dünya anlayışının yüceltiği ruh kavramı alınca, insanların sosyal yaşantılarının önemi, dini hayatlarının karşısında önemsiz olarak konumlandırılmıştır.

Hristiyanlık, dünya ile dini/ruhsal olanı karşıt kavram haline getirince, dünya kendine karşı olumsuz tavır alınması gereken bir yer olarak düşünülmüştür. Bu zaman diliminde dünya ve dünyaya ait olan, olumsuz bir anlam kazanınca, Hristiyanların beden karşısında konumu da değişmiştir. Ruh ve beden düalizminde beden topraktan yaratılmış olması onu dünyevi bir nesne haline getirmiştir. Bu nedenle ruh beden karşısında sürekli yükselme eğilimi gösterirken, beden ise ruhun tam aksi yönünde insanı dünyevi olana çekmeye ve dünyevileştirmeye çalışmaktadır. Antik dönemde hak ettiği değeri fazlasıyla taşıyan beden, Erken Hristiyanlık ve onu takip eden Orta Çağ

Hristiyanlık dönemlerinde ruh karşısında konumlandırılmış, dini fikirlerin değişime uğraması neticesinde konumunu kaybetmiştir. Beden, din açısından somut ve geçici bu dünyayı temsil ederken ruh ise, cennet ve cehennem kavramlarının hayat bulduğu soyut öteki dünyayı temsil etmektedir. Bu olumsuz beden düşüncesi, Hristiyanlıkta çilecilik ve bunun yaşandığı ya da icra edildiği yer olan manastır hayatı başta olmak üzere birçok gelişmeye öncü olmuştur (Canatan, 2011:203). Farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler, Orta Çağ Hristiyan toplumunda gündelik yaşamın, cinselliğe bakışın, yeme içme alışkanlıklarının ve sosyal hayatın dünya ve beden anlayışı etrafında şekillendiğini göstermektedir. Bu durum, Orta Çağ Hristiyan dünyasında Hz. İsa'nın çileci hayatına öykünme, insanların kendi acı çeken bedenlerinin farkına vararak sempatiyle yaklaşımlarını neden olmuştur.

Antik Çağ'da ideal bedene ulaşmanın ölçüsü olan sayısal oran kavramına döndüğümüzde ise, bunun hem Orta Çağ, hem de Rönesans döneminin estetik düşüncesinde hayat bulduğu görülmektedir. Orta Çağ'daki sayısal oran anlayışı, bedeni oluşturan işlevsel diğer parçaların (kollar, bacaklar, eller, ayaklar vb.) uyum içindeki görünümüdür. İnsan bedeni sahip olduğu görünümün dışında, düz geometrik şekillerle çizilmiş ve beden şematik bir görsel ile ifade edilmiştir. Bununla birlikte, tüm çağlarda olduğu gibi bu düşüncenin karşısında insan bedeninin organik yapısıyla bağdaştırılmayan geometrik şekiller, düzgünlüğünün üzerinde durulmasıyla temsil edilen fiziksel varlığından çok, düzenleyici gücün zihinsel ve ruhsal izinin vurgulanması yer almaktadır. Var olan bu durum, insan bedeninin bu denli öne çıkarılmasına bir eleştiri niteliği göstermektedir. Gösterilen bu eleştiriyle beraber beden, Orta Çağ Hristiyan düşüncesinde günahın kaynağı fakat aynı zamanda da kutsal ruhun tapınağı olarak kabul edilmiştir. Böylece, ruhun bedene olan üstünlüğü ve önceliği düşüncesi önemli ölçüde yerleşmiştir (Kesim & Kar, 2010:180).

Bedene karşı katı tutumların sergilendiği Orta Çağ Avrupa'sının bedenden keskin bir şekilde vazgeçme düşüncesi, insanın çıplaklığının ilk yeri olan cennette ayıp olarak fark edilmemiş, cennetten kovulma sonrasında ayıp olarak görülmüş ve üstü örtülmesi gereken beden kavramına dönüşmesinde görülmektedir (Çelik, 2018: 29). Öte yandan, bu dönemde bedenın sıra dışı olan halleri kabul görmekte, bedende görülen kusur ya da olağan dışı durumlar normal karşılanmaktadır. Bu, insanların Orta Çağ Avrupa'sında çok özgürlükçü ya da medeni oluşlarından kaynaklanmamakta; aksine bilmemek olgusunun yaratmış olduğu anlamsızlıktan gelmektedir.

Orta Çağ beden anlayışı, daha çok kadın bedeni üzerinden tanımlanmıştır. Kadının bedeninin çıplaklığı günah olarak vurgulanmış, örtünmesi gereken bir günah öğesine dönüştürülmüştür. Dini kurallar ve yaptırımlar daha çok

kadın bedenine yönelik olarak tasarlanmıştır. Neticede beden, cinsiyet ayrımına uğramış, erkek bedeni kadın bedeninden daha az yaptırıma maruz kalmıştır.

1.2.5. Rönesans: Bedeni Yeniden Keşfetmek

Beden, Rönesans ile birlikte kaybetmiş olduğu itibarını geri kazanmış, Orta Çağ beden anlayışı yerini Eski Yunan dönemi beden anlayışı olan “altın oran” gibi yüceltilen bir değere kavuşmuştur (Kesim & Kar, 2010: 181). Rönesans döneminde beden anlayışındaki değişiklikte birlikte, erkek merkezli beden anlayışından kadın merkezli beden yaklaşımına doğru bir anlayış gelişmiştir. İtalya’da ortaya çıkıp bütün Avrupa’yı etkisi altına alan Rönesans, daha önce bedene karşı aşağılayıcı olarak sergilenen anlayışı tamamen değiştirmiş, yerine bedeni ayağa kaldıran bir düşüncenin oluşmasına imkân tanımıştır (Çelik, 2018: 33).

Rönesans, kadın bedeninin güzelliğini, zarafetini ön plana çıkararak hem kadını erkeğin gölgesinden kurtarmış, hem de ona hak ettiği değeri teslim etmiştir. Kadınlar bedenlerinin değerini ön plana çıkarmak için giyinmek, süslenmek, bedeni çeşitli aksesuarlarla tamamlayarak görünür kılmışlardır.

Çelik (2018) bu durumu aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Rönesans döneminde oluşan yeni algılarla birlikte, kadınların güzel görünmek için hissettikleri sosyal ve ahlaki zorunlulukta kozmetik ürünlerin oynadığı rolün ötesinde, makyaj sosyal düzeyin zorunlu bir göstereni haline gelmiştir. Boya, vücudun görünen kısımlarının giysisidir; sahibinin zenginliğini ve statüsünü açığa vuran çeşitli malzemeler; güzel elbiselik kumaşlar ve pahalı süsler kadar kullanımı ayırt etmektedir. Kozmetik nihai aksesuardır; sık bir kadın onsuz kendini çıplak hissetmektedir (Çelik, 2018: 33-34).

Kısaca, beden algısına yönelik değerler ve tutumlar özgürlüklerin yeniden baş gösterdiği Rönesans döneminde, kadın bedeninin hak ettiği değere kavuşması ve ön plana çıkmasıyla dönüşümü hissettirmiştir. Bedene yönelik kısıtlayıcı, saldırgan ve aşağılayıcı Orta Çağ düşüncesi, Rönesans aydınlanması ile yerini daha özgürlükçü, yenilikçi, bedeni ötekileştirmeyen, aksine ona ayrıcalıklı bir yer tahsis eden düşünceye sahip olmuştur.

1.2.6. Kapitalizmle Birlikte Bedenin Metalaşması

Bedenin materyalist bakış açısının etkisi altında şekillendiği 19. yüzyılda, beden ruh karşısında kendini kabul ettirerek ruhun reddini kesinleştirmiştir. Kapitalizmin etkisiyle ekonomik ihtiyaçlar çerçevesinde şekillenmiş olan beden, maddi bir unsura dönüşmüştür. Sanayi devrimi döneminde çok fazla

süre çalışarak bedenlerini kapitalist sermayeni istediği ölçüde satılabilir ya da kiraya verilebilir bir nesneye dönüştürülmüştür. Beden algısal olarak artık bir metadır. Fiyatı ekonomik gücü elinde bulunduran kapitalist yönetenler tarafından belirlenen, istediğinde alınıp satılan bir meta niteliğindedir. Öte yandan beden, bilimsel anlamda 19. yüzyıl biyolojinin etkisi altındadır. Darwin *Türlerin Kökeni*’nde insanların hayvanlardan türediğini söyleyerek, bedenin somut bir gerçek olduğunu ve ruhu içinde barındırdığını, akı, düşüncüyü ve ruhu oluşturanın beden olduğunu savunmuştur (Eke, 2013: 168).

19. yüzyılda beden üzerinde gözlenen birçok yenilik mevcuttur. Bu yenilik düşünsel olduğu gibi uygulama olarak da yer almaktadır. Düşünsel anlamda, engelli bedene olan yaklaşımdır. Engelli beden ya da ucube olarak isimlendirilen beden, olağan durumundan, doğal durumundan ve bireysel yapısından sıyrılarak toplumun zihninde kötü algılanan bir sürece dâhil olmuştur. Engelli bedene yüklenen günah unsurları, bedenin kendisinin eylemlerinin sonucu değil, toplumsal yapının işlediği suç olarak görülmüştür (Eke, 2013: 169).

Aydınlanma çağında aklın her anlamda bedenin üzerinde konumlandırıldığını ve bedenden üstün olduğunu savunan akıl-beden düalizmi, 19. yüzyıl sonrası bedenin hak ettiği değeri almasıyla, bilinç dışını akla tercih etmiştir. Beden, yaşamın merkezine yerleşmiş, akıl tarafından sürekli kontrol edilen, lanetli görülen, cezalandırılan, eziyet edilen, dışlanan bir öge değil; ön plana çıkmasıyla süslenen, fark ettirilen bir nesneye dönüştürülerek haz duyulan, arzu edilen güçlü bir referanstır (Kızılelmas Mezarıcı, 2018: 12). Bedenin Kapitalist toplum yapısında dönüşümünü, Bilge Nur Öztürk *“En Güzel Tüketim Nesnesi: Beden”* isimli makalesinde şöyle açıklamıştır:

Bu narsistik yeniden kuşatma aslında, aynı zamanda etkili, rekabetçi, ekonomik bir yatırımdır. “Yeniden sahip çıkılan beden” kapitalist amaçlara bağlı bir yatırımdır. Baudrillard bu süreci şöyle özetlemiştir: “Bu bedene öznenin özerk ereksellikleri açısından değil, normatif bir haz ve hedonist verimlilik ilkesine, yönlendirilmiş bir üretim ve tüketim toplumunun kodu ve normlarına doğrudan endekslenmiş bir araçsallık zorlamasına göre sahip çıkılır” (Baudrillard, 2004: 167). Bu bağlamda, beden artık bir kültür varlığı gibi çekip çevrilir ve sayısız toplumsal statü göstergelerinden biri haline getirilir (Öztürk, 2016: 465).

20. yüzyıla gelindiğinde, erkek ve kadın bedeni güçlü bir şekilde alanlarına ayrılmıştır. Üretim erkek bedeni içindir, üretilen malı tüketmek ise kadın için düşünülmüştür. Medya ve tüketimin ayırdığı cinsiyet eksenli bedenler, etkin ve pasif olarak ayrılmıştır. Erkek etkin bir varlıktır, rol olarak para kazanmaya,

yönetmeye daha uygun görülmüştür. Kadın ise, edilgen tüketim olgusuyla ilişkilendirilmiştir. İktidar, medya, ekonomi, tıp, spor, gibi olgular bedenin dönüşümünde etkili olmuşlardır. Tüketim kültürünün devamlılığını sağlayan bu araçlar, bedeni tüketim kültürünün vazgeçilmez parçası haline getirmişlerdir (Öztürk, 2016: 461-469).

2. Sosyolojide Beden: Kuramsal Yaklaşımlar

İnsan, doğada yer almaya başladığı andan itibaren bir yandan doğa ile olan mücadele içinde hayatta kalma, öte yandan kendini anlamlandırma çabası içinde olmuştur. İnsanın bilmeye merak ettiği bu davranışı, beraberinde ona yol gösterecek sorgulamalarının cevabını bulduğu bilimlerin doğmasını da sağlamıştır. İnsanı ve doğayı anlamlandırmaya çalışan ilk bilimlerden biri olan felsefe, insanın ruh-beden karşıtlığında ruhtan yana tavır koyarak, beden, ruhun taşıyıcısı olduğunu ve ruhun bedende hapis olduğunu belirtmiştir. Bu düşünce Yeni Çağ felsefesinin kurucusu olan Descartes ile daha da pekiştirilmiştir. Descartes, akıl-beden düalizminde akla öncelik tanımıştır. Böylece, “insanlık” doğayı egemenlik altına alma yetisi olan akılla tanımlanmıştır.

Ruh-beden düalist düşüncesi, tarihin birçok evresinde farklı biçimlerde ele alınarak tartışılmıştır. Bu düalist yaklaşım, kimi zaman ruh-beden kimi zaman akıl-beden ve kimi zaman da bilinç-madde olarak karşımıza çıkmaktadır. 17. yüzyıl Kartezyen düşüncesinin hâkim olduğu dönemde en belirgin ayırımına varmaktadır (Timurturkan, 2008).

17. yüzyıl aydınlanma döneminin temel kavramı olan ‘akıl’ın, kartezyen anlayış çerçevesinde, ‘beden’ ile olan karşıtlığı temelinde işlenmesi, akli ön plana çıkarırken, bedeni diğer fiziki nesnelerden farksız bir nesne durumuna indirgemıştır. Canlı/biyolojik özellikleri ön planda olan beden, bedene ilişkin bakışı netleştiren ve sınırlayan kartezyen düşüncenin etkisiyle, klasik sosyolojinin doğa/toplum düalizmi içinde doğal alana ait olmuştur (Nazlı, 2009: 61).

17. yüzyılın ruh-beden düalizmine dayanan kartezyen düşünce üzerindeki tahakküm kırılarak, akıl ile ilişkilendirilen ruhun erkeği temsili ve doğa ile ilişkilendirilen bedenin kadını temsil ettiği düşünce hâkimdir. Bu düşünce,

bedenin sadece biyolojik bir varlık olmadığını, aynı zamanda toplumsal bir varlık olarak da kabul edilmesiyle birlikte, beden olgusunun yeni bir alana doğru kaydığını ortaya koymuştur (Elçik, G. & Özenç, T. B. 2010: 7).

Köklü bir dönüşümün temellerinin atıldığı 18. yüzyıl, Avrupa’da Fransız Devriminin siyasal ve sosyal hayata etkisinin ardından Sanayi devriminin de doğmasıyla, önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu yüzyılın önemli diğer bir gelişmesi ise, dönemin toplumsal dinamiklerine bir disiplin zemininde el atan sosyoloji biliminin, bir bilim dalı olarak gelişme göstermesidir. Klasik sosyolojinin temsilcileri olan Comte, Marx, Weber, Durkheim ve Simmel gibi dönemin önemli düşünürleri, Fransız devrimi ve Sanayi devriminin toplum üzerinde yaratmış olduğu etkiyi ve hızla değişen kültürel, siyasal, ekonomik, teknolojik ve toplumsal değerleri incelemeye değer bulmuşlardır (Çelik, 2018; Timurturkan, 2008).

Toplumsal teori düzeyinde bedene artan ilgi, Foucault’nun “söylemsel beden”inden, Elias’ın “uygarlaşmış beden”ine ve geç modernliğin “dönüşlü beden”inden, post-modernliğin “kutsanmış beden”ine kadar bir dizi pratikle mümkün olmuştur. Böylece, sosyal düzenden toplumsal eyleme kadar bir dizi sosyolojik probleme dönüşmüş görünen beden, evrimci biyolojik gibi zorlama söylemlerden sıyrılarak ilk defa sosyolojik söylemin ilgi alanına girmiştir. Beden olgusu, sosyoloji biliminin ortaya çıkışı ve bedeni ele alışıyla birlikte, felsefedeki beden anlayışının dışında toplumsal bir kimlik kazanmış ve yorumlanmıştır (Canatan, 2011: 15).

2.1. Klasik Sosyologlarda Beden

Klasik sosyologların beden üzerinden gerçekleştirdikleri tanımlama, dönemin yaşanan toplumsal ilişkileriyle örtüşen, benzeşen bir yaklaşım içermektedir. Klasik sosyoloji, tabakalaşma, kutsal profan, rasyonalite, bürokrasi ve yabancılaşma gibi üretilen kavramlarla beden sosyolojisine, diğer bilimlerin (biyoloji, antropoloji, tıp vb.) yaklaşımlarından farklı bir boyut kazandırmıştır. Diğer taraftan beden sosyolojisi, klasik sosyolojik kavramlara beden olgusunun klasik sosyologlar tarafından dolaylı da olsa ele alınmasıyla, yeni bakış açıları kazanmıştır (Kara, 2016).

Nazlı’ya göre klasik sosyolojinin beden karşısındaki tavrını ele alacak olursak, klasik sosyoloji doğal bilimlerden kendini farklı konumlandırma davranışını, ‘doğal olan’ içinde tanımladığı bedene karşı da göstermiştir. Bu davranışı, bedeni tamamen yok saymayıp, onu var olarak kabul eden ama tamamen görünür bir nitelikte ele almayan bir yaklaşım sergilemiştir. Klasik sosyoloji, varlığını kabul ettiği bedene ‘görünmez’ bir özellik atfetmiştir. Klasik sosyoloji açısından beden vardır fakat görünür değildir. Beden bu görünmez

niteliğe sahip özelliğini klasik sosyologların eserlerinde de göstermiştir (Nazlı, 2009: 61).

Literatüre baktığımızda klasik sosyologlar için sıkça karşılaştığımız yaygın görüş, Klasik sosyologların beden konusunu ihmal ettiği yönündedir (Timurturk, 2008; Çelik, 2018). Buna yaygın görüşe rağmen, beden konularının sosyoloji ile yeniden keşfedildiği de dile getirilmiştir. Bazı sosyologların beden var olan sosyolojik değerinin ortaya çıkarılması gerektiğine kanaat getirirken, diğerleri üstü kapalı bir şekilde bedenin diğer toplumsal meseleler kadar acil durum gerektiren bir husus olmadığını, dahası bekleyebileceğini savunmuşlardır (Kara, 2016: 25).

Klasik sosyologların beden tanısı, aslında topluma ilişkin açıklama biçimleriyle örtüşmektedir. Klasik sosyoloji, tabakalaşma, kutsal, profan, rasyonalite, bürokrasi gibi kavramlarla beden sosyolojisine, biyolojik ve antropolojik yaklaşımlardan farklı bir boyut kazandırırken, beden sosyolojisi de klasik sosyolojik temalara yeni bir perspektif kazandırmış görünmektedir (Kara, 2016: 25)

Marx, beden kavramını, üretim araçları, emek, sermaye ve işçi sınıfı üzerinden temellendirir. Kapitalist toplum vurgusu yaparak, bedenin kendi paylaşım ağları ve sosyal mekânlarında, kapitalist toplumlarca, yeniden üretildiğini belirtir. Marx'ın bu düşüncesinin ışığında işçi bedenlerin, üretimin hem aracı hem de nesnesi haline geldiğini düşünmüştür. Marx'a göre, insan doğa karşısında hayatta kalmak için kendi temel ihtiyacı oranında kendisi için üretmektedir. Bedeni henüz bir makineye dönüşmemişken bütün beden fonksiyonlarını kendi için kullanmaktadır. Onu henüz kiralamamıştır, ürettiği enerjiyi, aklı, satılabilir nesne haline dönüştürmemiştir. Beden üzerindeki tek egemen güç insanın kendisidir. Marx, doğa ve insan arasındaki bu doğal üretim ilişkisinin, tekrarı ve artmasıyla bir iş ve çalışma alanı ilişkisine dönüştüğünü ve sonuç olarak insanın 'organik beden'i ile kaynaşan doğanın kendisi, inorganik bir üretim ilişkisine dönüştürülür (Kara, 2016: 26).

Marx'a göre, insanlar var oldukları bedenleriyle girdikleri yaşamsal mücadelede aynı zamanda bedenlerini de dönüştürürler. Bu dönüşüm sınıflar arasında bedenlerin toplum içindeki konumu, giyimi, duruşu ve kendini ifade edişinde de farklılığa sebep olmaktadır. Her insan, bedenini içinde yaşadığı sosyal sınıfa göre biçimlendirir. Beden üzerinde kullandıkları semboller (kolye küpe, dövme vb.), içinde mücadelesini verdikleri sınıfın izlerini taşıdığı gibi aynı zamanda bir kimlik görevi de üstlenmektedir (Canatan, 2016: 41).

Marx, insanın kendisine ve türsel varlığına yabancılaşmasını, insanın kapitalist dünyada üretim sürecine dâhil olmasıyla, bedenin ortaya çıkaracağı

yeteneğinin baskılanmasıyla türsel varlığına yabancılaşacağını vurgulamaktadır. Kapitalist toplumda zorunlu bir faaliyet olarak nitelendirilen çalışma, insan bedeninin koordinasyonunun sonucu olan yeteneğini sınırlandırır ve böylece insanı umutsuzluğa, sefalet ve tükenişe sürükleyerek insanın kendi varlığını reddine ve kendisine yabancılaşmasına neden olur (Swingewood, 2014: 67).

Durkheim'in toplum üzerinden kavramsallaştırmaya çalıştığı beden olgusunu açıklayabilmek için öncelikle bireyin toplum içindeki yeriyle ilgili düşüncelerini özetlemek yararlı olacaktır. Durkheim'e göre, İnsanların hayvanlardan farklı olarak var olan sınırsız arzuları, insanlarda ihtiyaçları karşılanırsa dahi bir tatminsizlik hali ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden insanlar kendi beden ihtiyaçlarını önde tuttukları için toplumsal bir birliktelikten uzak hareket ederler. Bu bireysel davranışının sebebi, toplumsal birlikteliğin farkına varamamış olmalarıdır. Öte yandan, bu bireysel beden arzusunun ve bencil dürtülere gem vurulmaması, hem insanların kendileri için hem de toplum için önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Durkheim, insanın bu bireyci bedensel yapısının ancak toplumsal yapı içinde kontrol altına alınabileceğini, böylece bedeninin yerleşik toplum kuralları çerçevesinde kendi varlığına ve doğallığına ters düşecek durumlardan kaçınabileceğini söylemektedir (Güneş, 2011).

Kara (2016) ise, Durkheim' de akademik ilgiyi uyandıracak bir beden eğilimi olmamasına karşın, insan doğasının düalizmi ve toplum koşullarına ilişkin yaptığı vurgular, insan bedeni ile ruh arasındaki ilişkiyi kutsal ve kutsal olmayan ayırımına götürdüğünü belirtmiştir. Beden ve ruh birbirine çok yakın olmakla birlikte aynı dünyaya ait değildir. Beden, duyuşal deneyimle insanı oluşturan maddi bütünlüğünün tamamlayıcı bir parçasını oluştururken, ruh ise kutsal dünya olarak tabir edilen yaşam ötesi dünyanın yüce, soyut varlığıdır.

Weber ise, beden olgusunu işlerken, Orta Çağ din etkisindeki bedeninin çileci durumunu hafızalarda tekrar yenilemektedir. Protestanlık dini etkisi altına aldığı bedene, Tanrı'nın rızası karşısında azla yetinen, dünya zevklerinden arınarak daha çok çalışan, daha az tüketen ve lüksten kaçınan bir misyon yüklemiştir (Kara, 2016). Weber'in bu düşüncelerinin temel kaynağı Protestanlık dininin kapitalizminin oluşumuna zemin hazırladığı yönündedir. Çünkü Weber'e göre, Protestanlık dini insan bedeninin, Tanrı'nın merhameti için daha çok çalışması gerektiğini ve boş her anın Tanrı'nın hoşnutluğu için geçirilmesi gerektiğini öğütlemektedir (Güneş, 2011).

Weber'e göre, dinin insan bedeni üzerindeki bu olumsuz etkisi, bedeni kapitalist üretimin aracı haline getirmiştir. Böylece kapitalist tüketim kültürü, toplumsal ve ekonomik kurumlarla birleşerek insanları içine hapseden ve hiçbir kaçışın mümkün olmadığı 'demir kafes' içine sokmuştur (Turner ve ark., 2010). Weber'in insana attığı bu çalışkanlık öğretisi bir yandan bedeni dini

açıdan kontrol altında tutarken, öte taraftan insan bedenini zevklerin peşinde koşan, tüketen ve bu tüketim sonucunda dönüşen bir nesne olmaktan da alıkoymaktadır. Sonuçta beden, hem Protestanlık hem de kapitalizmin çizmiş olduğu din ve ekonomi çerçevesi içinde kontrol altında tutulan, itaat eden bir beden ortaya çıkarmıştır (Çelik, 2018).

Toplumsal yapı kavramını üreten Simmel ise, beden kavramını insan duyguları ve bilinci üzerinden temellendirmeye çalışmıştır. Simmel'e göre duysal organlar insanlar arasında bir çeşit sosyolojik imalar oluşturur. Simmel, insanların bunu bedenlerinin bileşenleriyle yaptıklarını ifade etmektedir. İnsanların göz göze geldiklerinde birbirlerine bir şeyler aktardıklarını, iletişim kurduklarını, gözlerini kaçırdıklarında ise aksi bir durumu ima ettiklerini örnekler (Kara, 2016: 27). Simmel'in bu yaklaşımı bir nevi 'beden dili' kavramını ifade etmektedir. İnsanlar, bedenin oluşturduğu çeşitli hareketlerle duygularını açığa çıkarabilirler, kendi dışında bir bedenle aynı dili kullanarak iletişim sağlayabilirler.

Simmel, çatışma ve düzeni var eden temel kaynağın, toplumsal etkileşim olduğunu ifade etmektedir. Toplum, bireylerin belirli amaçlar içine girdiklerinde varlık kazanır. Birey ve toplum arasındaki ilişki, hem toplum hem de bireyin kendisi için vardır. Birey belirli bir toplum ve toplumun sahip olduğu kültürel öğeler içinde dünyaya geldiğini, bireyin bedensel yapısını ve bedeninin kazandığı özellikleri, becerileri bu yapı içinde elde ettiğini belirtir. Aynı zamanda toplum ve kültürel öğeler her bireyin farklı şekillenmesine olanak tanımaktadır. Simmel'e göre bireyin ayrıca toplumdan bağımsız bir yönünün olduğuna ve bireyin istediğinde bağımsız hareket edebileceğine bunun bireyin özgürlüğünün karakteristik özelliği olduğunu belirtir (Goodwin ve Scimecce, 2015: 198-199).

Spencer, toplumsal gelişmeye ilişkin genel bir evrimci model içerisinde, toplumu sistem olarak gören bir düşünce ile bireylerin toplamı sayan bir düşünceyi bir araya getirmiştir. Spencer'ın toplum modeli organizmacı olarak düşünülmüştür. Spencer'a göre, toplumlar Farklılaşmış birlik durumundan çıkıp, Darwin'in doğal seleksiyon kuramıyla oldukça karmaşık, farklılaşmış yapılar haline gelen bedenlere benzetiliyordur (Swingewood, 2014: 53-61). Spencer, toplumsal yapıyı oluşturan parçaları bedeni oluşturan bölümlerle özdeşleştirir. Nasıl beden bütünselliğini oluşturan farklı işlevlere sahip parçalar varsa, toplumsal yapı da birçok farklı işleve sahip bütünü oluşturan alt parçalardan oluşur. Fakat toplum bütünselliğini oluşturan bu parçalar birbirlerine karşı karşılıklı bağımlılık taşırlar. Bedende olduğu gibi toplumda varlığını devam ettirebilmek için iktisadi ve siyasi kurumlara ihtiyaç duyar (Goodwin ve Scimecce, 2015: 127-134).

Spencer, insanın içinde yaşadığı toplumu insanın bedenine benzetirken bedenin işleyen mükemmel sistemini ve ahenkle çalışmasını gözler önüne sermiştir. Direkt bedeni anlatan bir davranış sergilemese de toplumsal yapıyı beden bütünselliği ve mükemmelliği üzerinden anlatması, bedensel yapının önemini ve gelişimini üstü kapalı işlemiştir.

Klasik sosyoloji dönemi sosyologları açısından beden olgusuna yaklaşımlarını değerlendirmek gerekirse, bedeni sosyoloji içine direkt yerleştirmek yerine dönemin toplumsal ve siyasal olguları üzerinden dolaylı olarak işlemişlerdir. Marx, bedeni yabancılaşma kavramı üzerinden sömürülen bir nesneye dönüştüğünü ima ederken, Durkheim ise, bireysel bedensel arzulara ve bencil dürtülere gem vurularak toplumsallaşması ve kontrol altına alınması gereken bir şey olarak ifade etmektedir. Weber, Protestanlık ve kapitalizmin beden üzerine kurduğu baskı sonucu, bedeni Tanrı'nın mutluluğu ve merhameti için boş her anını çalışarak ve bu durumdan şikâyet etmeyen bir varlık olarak ifade ederken; Simmel'in ise, bedeni insan duyguları ve bilinci üzerinden temellendirmiştir. Son olarak Spencer'ın beden yaklaşımını incelediğimizde, Spencer ise, bedeni Darwin'in evrimci biyolojizmi ve organik toplum kavramı üzerinden toplum ve bedenin yapısal benzerliklerini ortaya koyarak işlemiştir.

2.2. Çağdaş Yaklaşımlarda Beden

Klasik dönem sosyologlarının üstü kapalı şekilde değindiği beden, sonraki dönemin de temellerinin atıldığı, Çağdaş sosyoloji döneminde ise sıkça konu edilen bir anlam içermiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren oluşan Post-modern düşünceler içerisinde beden, sıkça tartışılan konulardan biri haline gelmiştir.

Pos-endüstriyel topluma geçişle beraber, üretimin beden gücünden beyin gücüne yani bilgi destekli üretime geçmesi, bunun etkisiyle hizmet sektörünün de önem kazanması, post-endüstriyel toplumla birlikte yeni bir tüketim kültürü oluşturmuştur. İlerleyen zaman diliminde toplum hayatına kitle iletişim araçlarının tüketim kültürü üzerine önemli bir etkisini de beraberinde gelmiştir. Koşulların yarattığı tüketim kültüründe beden önemli bir nesne haline dönüşmüştür. 1960 sonrasında gelişen birçok toplumsal olguyla bedene artan ilgi önem kazanmıştır. Bu toplumsal olgular şöyle özetlenebilir: Kadın bedeni üzerinden yükselen feminist yaklaşımların kadın haklarını ve eşcinsel hareketleri desteklemesi, bedenin toplumsal ve politik bir mesele olarak ele alınmasını güçlendirmiştir. Avrupa'da artan yaşlı nüfus ise yeni toplumsal, sosyal ve ekonomik düzenlemeleri gündeme getirmiştir.

Bunun yanında, yeni hastalık türlerinin toplumda yarattığı biyolojik ve psikolojik etkiler ile son dönem bilimsel araştırmaların ortaya çıkardığı etik

sorunlar, beden tartışmalarını daha görünür kılmıştır. Ayrıca sağlık sektörünün doğal işlevinin dışına çıkarak insan bedeni üzerine algı üretmesi ve bunu sağlık amacının ötesinde, dış görünüşü değiştirmeye yönelik bir hizmet olarak pazarlaması da sosyologların ilgisinin beden üzerine yoğunlaşmasını sağlamıştır. Beden aracılığıyla yeni kimlikler, yeni tüketim kalıpları, yeni güzellik idealleri, yeni imajlar, yeni iktidar tipleri inşa edilir. Böylelikle beden modern dünya'nın projesi haline gelir. (Çelik, 2018).

Çağdaş sosyolojide beden ilgisi, Foucault'nun "söylemsel beden"i (1977, 1979, 1980, 1987, 1988), Turner'ın "kategorik beden"i, Bourdieu'un "bedensel sermaye"si (1997), Elias'ın "uygarlaşmış beden"i (1939), ve Baudrillard'ın "hiperreal beden"i (1983, 1988), A.W. Frank'ın "beden yönetimi" (1993), Feher'in "bedenin etiği" (1993) ile artmıştır (Kara, 2016: 27).

2.2.1. Foucault: Disiplin, Gözetim ve Beden

Foucault'ya göre beden, biyolojik varlık olmasının dışında güç/iktidar ilişkisinin merkezinde yer alan bir konuma sahiptir. Foucault bedenini, iktidar, bilgi ve zevk çerçevesinde bir mücadele olduğunu iktidar ve bilgi sayesinde bedenin yönetsel yordamlar aracılığıyla üretilmesi ve düzeltilmesi söz konusudur. Bu söylemini kanıtlamak adına cinsel ve tıbbi söylemler ile tıp, eğitim ve hapisane gibi toplumu disiplin altına alan kurumlar üzerine çalışmıştır (Nazlı, 2009: 63).

Foucault bedeni, artık kültürün tek başına ürettiği bir ürün ve kültürün izlerini üzerinde taşıdığı bir metin olmanın dışında, toplumun baskı kurarak kontrol altına aldığı bir unsur olarak da görmüştür. Okullarda, hastanelerde, hapishanelerde, ordu ve ailelerde üretilen disiplin unsuru rejimler, iktidarın bedeni ele geçirmek istemesinin neticesi olarak ortaya çıkmış fakat sanayi toplumunda bu disiplin ya da iktidarın beden üzerine olan kontrolü, gevşemiş ve giderek yumuşamıştır (Ertan, 2017: 78).

Foucault *Deliliğin Tarihi* (2006) adlı eserinde 17. yüzyıl Avrupa'sında zihinsel açıdan problemleri olan, kontrol edilemeyen insanların hapis edilerek kilit altında tutulduğu kurumların ortaya çıktığı bir durumun oluştuğuna işaret etmektedir. Bu hareket sadece zihinsel problemleri olan insanlara yönelik değildir; işsizleri, intihar eğilimli insanları, dul kadınları, hayat kadınlarını, toplumsal ahlak anlayışının dışında davranış sergileyenleri ve sosyal anlamda topluma zarar veren doğrudan üretime katılmayan herkesi içermektedir. Foucault, bu yapısal hareketi "kapatılma" olarak kavramlaştırır. Foucault'un araştırmalarının ileri evresinde insanların zamanla panoptikonun mantığı hastaneler, okullar, fabrikalara kadar varan geniş bir organizasyonlar ağı içinde

uygulamaya tabi tutulduklarını ortaya çıkarmıştır. Foucault'un tanımladığı bu yeni düzen iktidar; psikologlar, doktorlar, yöneticiler, program uygulayıcıları gibi profesyonellerin oluşturduğu bir iktidardır. Bu iktidar, tıpkı tutukluların hapishanedeki kalış sürelerinin hukukçular tarafından belirlenmesinde olduğu gibi bireylerin hastanede, okullarda, fabrikalarda ve benzeri yerlerde ne kadar süre kalacaklarını ve nasıl davranmaları gerektiğinin kararını veren uzmanların iktidarındır. Foucault, insanların sosyal hayattan çekilerek nasıl tecrit edildiğini ve tecrit adı altında tutulan hatanın istenen davranışları gösterinceye kadar birçok vahşete maruz kaldığını *Deliliğin Tarihi* (2006) isimli kitabında dile getirmektedir.

Foucault *Cinselliğin Tarihi* (2007)'inde, modern çağda farklı bir iktidar çeşidi olarak isimlendirdiği “biyo-iktidar” kavramını öne sürmüştür. Biyo-iktidarın diğer iktidarlardan ayrı yönü direk insan bedenine yönelmiş olmasıdır. Biyo-iktidar doğum ve ölüm oranları, hastalık, yaşam süresi, doğurganlık, diyet ve beslenme alışkanlıkları üzerinden insanları kontrol eder ve bir nüfus planlamasına odaklanır. Bunu yaparken insanlara zarar verici, onur kırıcı davranışlar olan kapatma, eziyet etme ya da men etme değil, daha çok söylemler üreterek iktidar ve kontrolü insanların gündelik yaşamına taşıyarak ve yayarak yaparlar. Bu söylemleri, tıp, psikiyatri, sosyal hizmetler gibi pek çok uzmanlık alanlarının söylemleri yoluyla bireyleri ikna ederek itaate zorlarlar. Bunu yaparak cinsellik alanını kontrol altına almaya çalışırlar.

Foucault bir başka kitabı olan *Kliniğin Doğuşu* (2002: 84-109)'unda, klinik düşüncesinin yarattığı ahlaki çöküntüden bahseder. Foucault, Yoksul insanların ihtiyacı olan sağlık hizmeti için hekimlerin yetiştirdiği yeni kurulan kliniklere götürüldüklerini ve burada deneysel derslere gebe bırakılarak ya ölümle yüzleştikleri ya da sağlığına kavuşarak toplum içine döneceklerdir. Fakat Zenginin sermayesiyle oluşturulmuş bu kliniklerde bir öğrenme olgusunun nesnesi haline gelen yoksul bedenler, iyi hekimlerin yetişmesine ve zenginlerin yakalandıkları hastalıklardan kurtulmaları için aynı zamanda bir araçsallık taşırlar. Diğer taraftan aynı şekilde kurulan bir başka kurum ise, doğum klinikleridir. Doğum klinikleri, evli olmayan ya da kendini evli değilmiş gibi gösteren kadınların kabul edildiğini ve toplum açısından bu kadın sınıfının utanma duygusunun en az olduğu düşüncesinin baskın olduğu belirtilir. Foucault, ahlaki açıdan donanımsız ve toplumsal açıdan tehlikeli olarak görülen bu kadın sınıfının doğum kliniklerinde saygıdeğer ailelerin işine yarayabilecek ve iyi hekimlerin kendi bedenleri üzerinden yapılan çalışmalar sayesinde olacağını böylelikle toplumsal ödev ve borçlarını bu şekilde ödeyeceklerini söyler. Kapitalist düşüncenin ürünü olan bu özel teşebbüs kliniklerin karlı hale geldiğini ve klinik bakışın etkileri sayesinde, yardım etmenin aynı zamanda bu teşebbüsü sağlayanlar için bir nevi ödeme olduğunu belirtir.

Foucault'nun bu tespitleri sosyal inşacı yaklaşımın şekillenmesinde de etkili olmuştur. Sosyal inşacı yaklaşım, bedenın bütünüyle biyolojik bir varlık olduğunu reddeder ve bedenın toplumsal yapı içinde şekillendiğini, sınırlarının çizildiğini ve dahası bedenın yeniden yaratıldığını iddia eder. Bedene atfedilen özellikler, anlamlar ve bedene çizilmiş sınırların hepsi sosyal ürünlerdir (Nazlı, 2009: 64).

Foucault birçok çalışmasında, bedenın nasıl dizayn edildiğini, iktidar ve diğer güç çevreleri tarafından nasıl kontrol altına alındığını, İktidarın beden üzerine oluşturduğu kodlar üzerine yoğunlaşmıştır. Foucault'un bu alandaki çalışmaları, beden kavramının gelişmesine katkı sağladığı gibi aynı zamanda sonraki dönemin çalışmalarına da ışık tutmuştur (Timurturk, 2008).

2.2.2. Bourdieu: Habitus, Sermaye ve Bedensel Ayrımlar

Beden sosyolojisinin gelişmesinde önemli bir paya sahip olan diğer bir önemli kuramcı Bourdieu'dur. Sınıflar arası beden algısının nasıl değiştiğini ve bir sermaye haline getirilen bedenın, kültürel sermaye, ekonomik sermaye ve sosyal sermaye arasında nasıl farklı bir sermayeye dönüştürüldüğünü Bourdieu'nun çalışmalarında görebiliriz. Bourdieu'ya göre beden çok farklı toplumsal etkenler tarafından biçimlendirilmekte ve geliştirilmektedir.

Bourdieu, bedeni “habitus” kavramı üzerinden tartışarak, değişen habituslarla birlikte beden algısının da değiştiğini ortaya koyar. Habitus, bedende somutlaşan ayrı ve ayrıştırıcı pratikler doğurur. Türkçede alışkanlıklar olarak çevrilen habitus kavramı Bourdieu'ya göre alışkanlık ya da alışmışlık kavramlarından daha geniş ve dinamik anlamlar içerir. Habitus, bireyi eyleme teşvik eden, onun hareket etmesinde motivasyonunu sağlayan kurulu sosyal yapılar sistemidir. Habitus, insanın varoluşu ya da bedenleşmiş toplumsallıktır. *Habitus* söz etmek bireysel olanın ve hatta Bourdieu'nun ifadesi ile öznel olanın kolektif olduğunu söylemektir. Yani habitus düşünürü göre toplumsallaşmış özneliktir (Çelik, 2018).

Bourdieu'nun yukarıda bahsetmiş olduğu üç sermaye tipinin en önemli kültürel sermayedir. Çünkü kültürel sermaye beğeni ve zevk gibi insana ait özellikleri bedende barındırması, kişinin kendine ait bedensel pratikleri taşımasını sağlar. *Habitus* gibi kültürel sermaye de şöyle kavramsallaştırabilir; kültüre ilişkin nesnel bilgi, kültürel beğeniler ve tercihler, Biçimsel nitelikler (örneğin, üniversite derecesi, müzik eğitimi), Kültürel beceriler ve teknik ustalık (örneğin müzik aleti kullanma yetisi), Zevk sahibi olma “iyi” ve “kötü” arasında ayırım yapma yetisi (Çelik, 2018).

Bourdieu'da beğeni ise, bedenın sosyal uyumunda bütünleştirici olarak, fizyolojik ve psikolojik anlamda bedenın içine aldığı her şeyi seçer ve düzenler.

Bourdieu, beğeni anlayışı toplumlar arasında farklı yapılar oluştururken aynı toplumsal yapıda ise, farklı sosyal sınıfların, değişen spor etkinliklerinde de kendini gösterir. İnsanların yürüttükleri spora özgü faaliyetler çeşitlilik gösterir ve bu faaliyetlere yükledikleri anlam ve önem de değişir. Bu spor faaliyeti içinde kimi güçlü bir kas görünümü elde etmeyi arzularken, kimileri sağlık, zarafet, rahatlık, güzellik ve ruhsal denge gibi anlamlar yükler. Toplumsal yapı içindeki bu etkinlik sosyal ve ekonomik farklılık nedeniyle farklı anlam ve önemler arz eder. Farklı sınıflar arasındaki beğeni farkı; tüketilen çeşitli malların, yenilen yemeklerin, bunları sunma biçimlerinin, ev eşyaları ve iç dekorasyonuna kadar belirli grupların ve özellikle de sosyo-ekonomik düzeyi yüksek sınıfların farklı yaşam tarzlarını belirginleştirmek ve kendilerini diğerlerinden ayırt etmek için kullanılmaktadır (Çelik, 2018).

Bourdieu'ya göre beden, sınıfsal beğenin maddileşmiş halidir, bu açıdan kadın ve erkek bedeni üzerindeki kültürel kodlar, cinsiyetle ilişkili olarak bedenin kullanılmasını vurgular (Kara, 2016: 28). Toplumsal alanda sadece cinsiyetle alakalı olmayıp, kişinin statüsünü, farklı bir grubun üyesi olması gibi diğer faktörlerle de ilintilidir. Kuramcılar, bedensel özelliklerin sosyal sınıflar ve cinsler arasında nasıl değiştiği üzerinde durmasının yanı sıra, bedensel özelliklerin cinsler arasında bir tahakküm aracı olarak nasıl kullanıldığı yönünde de fikir üretir. Erkek egemen toplumsal yapı bunun en önemli örneklerinden biridir. Bourdieu erkek egemenliğini şu şekilde özetler; erkek bedensel bir zorlama ya da üstünlük kurma yöntemiyle oluşan düşünceden meydana gelir. Bunun sebebi, bireyin ait olduğu toplumsal yapı içinde erkeğin egemenliğini kadının üstüne kurmuştur ve kadını erkeğin karşısında daha pasif ve edilgen olarak konumlandırmıştır. Erkek toplumda bunu bedenin ürettiği gücü göstererek yapar. Bunun sonucu cinsel tahakküm giderek bedenselleşir (Çelik, 2018).

Bourdieu, kaslı bir bedenin değişen kültürel ve ekonomik yapının neticesinde anlamının da zamanla değiştiğini işaret eder. Tarihsel anlamda kimi zaman güç ve eril iktidar sembolü olarak konumlandırılan kaslı beden, kimi zaman ise ağır iş gücü altında yorulmuş proleter sınıfın simgesi olarak ilişkilendirilerek, orta sınıfın beden idealinin dışında bırakılmıştır. Dönemsel olarak kaslı beden, siyah köle bedenler ile ilişkilendirilerek ırk kavramı üzerinden de anlam ve değer atfedilmiştir. Bunun dışında günümüze geldiğimizde bu gün kaslı bir beden, aşağı bir statünün simgesi değil, kültürel bir ideale işaret ettiğini, sosyal statü ve ekonomik gelişmişlik üzerinden değer biçildiği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra enerji ve yaşamı gerektirdiği zaman şekillendirebilme yetisine sahip bulunduğu anlamı çıkartılmaktadır (Ertan, 2017: 79).

Bedeni temel anlamda 'sosyal' olarak düşünülen ve dahası çalışmalarıyla bir 'beden sosyolojisi' geliştirilmesinin temellerini atan B.S. Turner'a göre,

toplumsal yapı içindeki gündelik yaşam, bedenin üretimi ve yeniden üretiminden oluştuğundan, gündelik yaşamın anlaşılabilir bir duruma getirilmesi için öncelikle bedenin anlaşılıp çözümlenmesi gereklidir. Turner, bedeni doğa ile kültürün kesişme noktası olarak alıp, bu yöntem ile bedenin hem fiziki hem de sosyal niteliğini vurgular. Turner'a göre beden, yorumlama ve temsili edilen dış yüzey, yapı ve düzenlemelerin de iç çerçevesidir. Turner, bedeni iç ve dış beden olarak iki kategoride ele alır. İç beden, 'kendi içinde beden' canlı, hareketli, deneyime dayalı bedendir. Dış beden, 'kendi başına beden'de ise, insanın edilgenlik durumu olan dış görünüşüne ait kurumsallaştırılmış beden kavramını ifade eder. Turner'a göre iç beden, sosyal ve bireysel alışkanlıkların etkisi altındadır ve yapılacak çözümlemeye tıp, biyoloji sağlık sosyolojisi gibi alanlar dâhil edilmelidir. Diğer yandan dış beden de kamusal alanda temsil edilmesi temelinde, belirli ekonomik, politik, kültürel ve sosyal süreçler bağlamında değerlendirilmelidir. (Nazlı, 2009: 63).

Turner'a göre beden sosyolojisine artan bu ilgi, beden, ekonomi, teknoloji ve toplum ilişkisindeki temel değişiklikler ile gelişmiştir. Bilimsel gelişmeler, özellikle yeni üreme teknolojileri ve terapötik klonlama teknikleri, insan vücuduna sorunlu bir durum kazandırmıştır. Yaşlanma, hastalık ve ölüm artık insanın durumu hakkında değişmez gerçekler gibi görünmüyor. Bedenin beşeri bilimler ve sosyal bilimlerde bir araştırma konusu olarak ortaya çıkması, kadınların ve eşcinsel kurtuluş hareketlerine ve çevreciliğe, hayvan haklarına, anti globalizme, dini köktencilığe ve muhafazakâr politikalara da bir yanıtıdır. Ayrıca, insan vücudu şimdi çeşitli biyo-teknoloji endüstrilerindeki ekonomik büyümenin merkezinde yer almaktadır. Hangi hastalığın kendisinin küresel ekonomide ve bedende üretken bir faktör haline geldiği, patent yoluyla kar elde edilebileceği bir bilgi kodu veya sistemidir. Modern sosyal teoride, beden reklam ve tüketim bağlamında, klonlama ile ilgili etik tartışmalarda, HIV / AIDS ile ilgili araştırmalarda, post-modern yansımalarda ve küresel ticaretin analizinde incelenmiştir. Beden çağdaş politikanın merkezi bir özelliğidir, çünkü belirsizlikleri, kırılganlıkları ve esneklikleri yeni genetik teknolojilerle güçlendirilmiştir (Turner, 2006).

Turner, insanların birer bedene sahip olmak yerine, onlar daha çok özel tipte insanlar olarak beden kazanırlar. İnsanların beden kazanmaları tarihsel bir süreci gerekli kılar. İnsanlar bedeni kazanmaları alenen görünür açık bir şekilde gerçekleşmez aksine çağdaş sosyoloji kuramının ve modern tüketim yaklaşımının içinde örtük bir vaziyette gerçekleşir. Turner'a göre beden kazanmayı öne süren analizlerin temel kavramsallaştırmaları arasında; toplumsal varoluş sorununa yönelen beden kazanmanın doğası, toplumsal aktörün doğası, alışveriş, karşılıklılık düzeyi, genel tarihsel ve kültürel biçimlenme düzeyleri yer alır. Beden kazanma düşüncesinin beden sosyolojisinin özgün bir yanını

oluşturduğunu düşünen Turner, bedenin cisimsel boyutu üzerinde de fikir oluşturmamızı sağlamaya çalışmıştır. İnsanların nasıl bir bedene sahip olması gerektiğini ve bunun antropolojik, fenomenolojik ve sosyolojik temeli üzerine düşünmüştür (Çelik, 2018).

Çağdaş sosyolojide bitmemiş bir süreç olarak beden Baudrillard'da tüketim ve göstergeler üzerinden bir okumaya dönüşmüştür (Kara, 2016: 29). Baudrillard, bin yıllık bir püritenizm çağından sonra bedenin, fiziksel ve cinsel özgürleşme biçimi bağlamında “yeniden keşfedildiğini” belirtir. Ona göre kitle iletişim araçlarının yaydığı propaganda aracılığıyla beden, moda, reklam ve kitle kültürü içinde merkezi ve neredeyse mutlak bir görünürlük kazanmıştır. Bu süreçte bedenin etrafını kuşatan sağlık, diyet ve tedavi kültürü; gençlik, zariflik ve cinsiyet saplantısı; bedeni dönüştürmeye yönelik araçlar, spor kültürü ve arzu söylemi gibi unsurlar, günümüzde beden için birer kurtuluş reçetesi olarak sunulmaktadır. Baudrillard'a göre beden, ahlaki ve ideolojik işlevde tam anlamıyla ruhun yerini almıştır. Beden kültürü, ruh kültürüyle çelişki içinden çıkarak ruh kültürünün yerini alır ve böylece ruhun ideolojik işlevine de sahip olur. (Baudrillard, 2013: 150-159).

Baudrillard, geçmişten günümüze bedenin insan zihninde birçok kez değişime uğradığını belirtir. Ona göre beden, yüzyıllar boyunca aşağılanmış; ruhun karşısında edilgen bir nesne olarak algılanmıştır. Bu süreçte insanlara, adeta bir bedene sahip olmadıkları yönünde baskı yapılmıştır. Ancak günümüze gelindiğinde bunun tam tersi bir durum ortaya çıkmıştır: Artık sistemli biçimde insanlara bedenleri olduğu ve bu bedeni korumaları gerektiği yönünde propaganda yapılmaktadır. Baudrillard'a göre beden bir kültür olgusuna sahiptir ve beden içinde barındığı toplumun örgütlenme tarzını ve toplumsal ilişkilerin örgütlenme tarzını taşır. Kapitalist toplumlardaki özel mülkiyetin genel statüsü bedene uygulandığı gibi, aynı zamanda toplumsal pratiğe ve onun zihinsel temsiline de uygulanır (Baudrillard, 2013: 150).

“Beden, tüketim kültüründe psikik olarak sahip olunan, güdümlenen ve tüketilen bu nesnelerin sadece en güzeldir.” Tüketim toplumunda en yüce nesne haline dönüştürülen beden kapitalist amaçlara bağlı olarak aynı zamanda bir yatırım aracıdır. Başka bir şekilde dile getirmek gerekirse, bedene yapılan yatırım onu karlı kılma amacı taşır. Tüketicinin bir nesnesi olarak beden, bir haz aracı ve prestij sağlayıcı olarak görülür. Bedenin üzerinden sergilenen özgürleşme söyleminin ardında, bedenin emek gücünün sömürülmesinden daha derin yabancılaşmış bir emek oluşturan ilgi ve saplantı nesnesine dönüşmesidir (Baudrillard, 2013: 153).

Baudrillard'a göre, kitle iletişim araçlarından biri olan reklam ve modada çıplak beden, kendi varoluş bileşenleri ten, cinsiyet ve arzu erekselliği olarak

reddeder, bunun karşısında beden bütünlüğünden ayrılmış olan bu parçaları araçsallaştırmaktadır. Bu araçsallaştırmayı bedenın çağırıştırılmasındaki yüceltme ve engelleme sürecinde yapmaktadır. Beden işlevsel olarak vardır ve bu işlevsellik bedenın dış görünüşü üzerine kurulmuştur. Bu yüzden erotiğin göstergelerde olmaması, arzuda olmaması gibi mankenlerin ya da bedenlerinin dış görünüşü ile tüketim nesnesi haline gelen bireylerin işlevsel güzellikleri bedenlerinin dış görünüşü olan ‘har’ıdır, asla ifadede değildir. Bu yüzden mankenlerin ya da gösteri dünyasında bedenleriyle ön planda olan insanların işlevsel güzelligi ifade yoksunluğudur. Boudrillard’a göre, tüketim her ne kadar cinsiyet ayrımı yapmayıp erkeğe de bir rol biçmiş olsa da daha çok kadın bedeni üzerinden gerçekleşir. Bedenlerini ‘yeniden keşfetme’ amacıyla bedenlerini parfümlere, kürlere, masaj salonlarına atan kadınlara daha sık rastlarız. Çünkü bedenın, erotizmin, güzellığın bir alım değeri vardır. Bedenın özgürleşmesi için bedene biçilen bu değerlerin gerçekleşmesi gerekir. Emek gücünün özgürleşmesi gibi bedenın de sömürülebilmesi için özgür olması, özgürlüğüne kavuşmuş olması gerekir (Baudrillard, 2013: 158-159). Bedenın özgürleştirilmesi bedeni, tüketim kültürü içinde bir ilgi nesnesine dönüştürmekte ve bedenın baskı altına alınmasına da neden olmaktadır. Bedeni tüketim nesnesi haline dönen kadın ya da erkek, beden üzerindeki hâkimiyetini kaybederek dışarıdan bedenine yönelik gelen buyruklara dikkat etmek ve bu buyrukları yerine getirmek mecburiyetindedir. Bu buyruklar; kadının fit görünümlü olması, sağlıklı olması, estetik görünmesi, genç ve güzel olması gibi dış beden algısına yöneliktir (Nazlı, 2009: 65).

Çağdaş dönem sosyologlarının bedene bakış açılarını ve bedeni ele alış biçimlerini özetlemek gerekirse, klasik dönem sosyologlarının bedeni toplumsal olaylar neticesinde ele almalarından farklı olarak, beden odaklı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bunun sebepleri, bedenın toplumsal yapı içinde daha görünür bir konum elde etmesi, kendinden önceki sosyologların beden kavramına yeterince yer vermeme yönündeki düşünceleri ve sosyologların toplum yaşamı ile beden arasındaki bağlantıların ciddiyetini ancak çok yakın zamanlarda kavramaya başlamış olmalarıdır. Son dönem bilimsel araştırmaların etik sorunsalını gündeme getirmesi, sağlık sektörünün doğal durumunun dışına çıkarak insan bedeni üzerine algı üretmesi ve bunu sağlık amacının dışında dış görünüşü değiştirme olarak pazarlaması gibi faktörler, sosyologların ilgisinin beden üzerine yoğunlaşmasını sağlamıştır.

Foucault bedeni, biyolojik bir varlık olmanın ötesinde iktidar ve güç odaklarının kontrolü altına girmiş, toplumsal baskıyı hissetmiş bir varlık olarak görmüştür. Bu güç unsurlarını, hastane, okul, hapishane gibi kurumlar üzerinden gözlemlemiş ve yorumlamıştır.

Bourdieu, bedeni “habitus” kavramı üzerinden tartışarak, değişen habituslarla birlikte beden algısının da değiştiğini ortaya koyar. Sınıflar arası beden algısının nasıl değiştiğini ve bir sermaye haline getirilen bedenin, kültürel sermaye, ekonomik sermaye ve sosyal sermaye arasında nasıl farklı bir sermayeye dönüştürüldüğünü, Bourdieu bahsettiği bu üç sermaye tipinde göstermiştir.

Bedeni temel anlamda ‘sosyal’ olarak düşünen ve dahası çalışmalarıyla bir ‘beden sosyolojisi’ geliştirilmesinin temellerini atan B.S. Turner beden kavramını, “iç beden, dış beden ve beden kazanma” gibi kavramlarla ele almıştır.

Son olarak Baudrillard’da beden kavramı, tüketim ve göstergeler üzerinden bir okumaya dönüşmüş, tüketimin bir nesnesi haline gelen bedenin, kapitalist tüketim çağında kitle iletişim araçları etkisiyle, kendi öz varlık özelliklerinden sıyrılarak, nasıl bir dönüşüme uğradığını vurgulamıştır.

3. Tüketim Toplumunda Beden

3.1. Tüketim Kültürü Nedir?

Tüketim kültürü, tüketim toplumunu beden ile ilişkisini ele almadan önce kültürün genel anlamda tanımını yapmak gerekir. Kültürü kısaca tanımlamak gerekirse, insanın yaşadığı çevre içinde çevresel ve toplumsal oluşan bütün koşullara uyum gösterme çabası olarak tanımlanabilir. Kültür, insanın oluşturduğu değerlerin, gösterdiği davranışların, sık tekrarladığı alışkanlıkların bütünü olarak düşünülebilir. Diğer bir ifadeyle kültür, insanın yaşam biçimidir (Nar, 2015). İnsanın içinde bulunduğu çevre içinde yaşamını devam ettirebilmesi için temel ihtiyaçlarını karşılama gereksinimi duyar. Bu olgu insan yeryüzünde var olduğu sürece devam edecek olan bir durumdur. Üretimin ortaya çıkmasıyla birlikte insanların ürettiklerini tüketmeleri de beraberinde gösterilmesi gereken bir davranıştır. İnsanın bu eylemleri gerçekleştirirken kültürü de merkeze alan bir yaklaşım ile sürdürmeleri toplumsal olarak bir üretim ve tüketim kültürünün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle her kültürel yapı oluşturduğu üretim ve buna bağlı tüketim ilişkilerinden dolayı üretim ve tüketim davranışları geliştirir. Bu bağlamda bu bölümde tüketim kültürü ve tüketim toplumu olgularını ele alacağız.

3.2. Tüketim Kültürü ve Tüketim Toplumu

Ekonomi biliminin tanımına göre tüketim, insanların yaşamlarını sürdürebilmek için ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerin kullanılmasıdır. Tüketimin kapsamı sadece ekonomi bilimi ile sınırlı olmamakta, insanın antropolojik, sosyolojik, psikolojik ve biyolojik özellikleri de insanların toplumsal yapı içinde oluşturdukları tüketim davranışları üzerinde rol alan bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte tüketim, günümüze geldiğimizde sadece

ekonomik süreci belirtmez, bunun dışında gösterge ve sembollerinde içinde barındığı geniş anlamda kültürel bir süreci de kapsamaktadır. Tüketim olgusu insan için psikolojik ya da maddi anlamda bir boşluk doldurma işlevi görür (Nar, 2015).

Sosyoloji biliminde Marx tüketimi, tüketim araçlarının sahipliği üzerinden değerlendirerek, tüketim araçlarını kapitalizmin sahip olduğu metalar olarak tanımlar. Tüketim olgusunu iki kısma ayırarak, gerekli tüketim araçları ve lüks tüketim araçları olarak sınıflandırır. Lüks tüketim araçlarını, kapitalist sınıfa hizmet eden, bu sınıf için bir üretim olarak görür. Marx, tüketim mallarının ihtiyaçtan öte pazarda satılmak amaçlı üretildiğini bunun sonucu olarak da tüketicinin ihtiyacı dışında tamamen güdüsel bir tavır ile hareket ettiğini belirtir (Nar, 2015). Berman'a göre Marx burjuva nihilizminin oluşturduğu yıkıcı zorbalıklardan rahatsızdır, ama bu zorbalık durumu içinde kendini aşmaya yönelik gizli bir eğilimin olduğuna inanmaktadır. Marx 'serbest piyasa' olarak adlandırdığı bu paradoksal ilkeye, yani dolaşımdaki malların sürekli, sınırsız aşkına, piyasa değerlerinin başkalaşımına, gerçekten inanmaktadır. Burjuva sınıfının tüketim alışkanlıkları diğer sınıfları da etkileyerek bu tüketim olgusuna çeker (Berman, 2014).

Psikoloji bilimi açısından değerlendirilecek olursak Freud'a göre insan davranışlarının ve düşüncelerinin derinlerine inerek tüketimi hayvani bir hazzın karşılanması olarak tanımlar. Freud, insan özyapısı gereği bir davranış ve eyleme güdülenerek kendisi için bir doyum elde etmektedir. Kapitaliz insanının bu doyum isteğini kullanarak onu tüketimin bir parçası haline getirir ve ürettiği mallarla bu doyum boşluğunu doldurmayı hedefler. Öncelikle malların cazibesi üzerinden insanları tüketim alışkanlığı açısından istekli hale getirir. Freud'a göre piyasaya sürülen her ürün, insanların haz duygularını tetikleyerek ekonomik anlamda yeni ihtiyaçları oluşturan koşulları doğurur. Böylece yabancılaşmış ihtiyaçların tahakkümü altına giren insan, psikolojik ve fizyolojik anlamda bir makineye dönüşmüştür (Nar, 2015).

Bauman (2006) ise, küreselleşme üzerinden tüketim olgusunu işlerken bu durumun yeni bir kültürü beraberinde getirdiğini belirtir. Bu yeni kültürün (tüketim kültürü) insan iradesinin ve yaşadığı toplumun dışında geliştiğini, bir takım güç unsurlarının insanlar üzerinden teknoloji aracılığıyla bir ihtiyaç sürekliliği oluşturarak, toplumun tüketici bir kimliğe dönüşmesini sağlayan kitlesel tüketim odaklı bir yaklaşım olduğunu savunur.

Bauman, teknoloji ile tüketim ilişkisine değinirken insanların toplumdaki uzaklaşmaları mümkün görülmedikçe, sahip oldukları ya da kullandıkları teknolojiden de kaçamayacaklarını, böylece bu teknolojinin tümüne sarılacaklarını ve bu 'servomekanizmalar' (hizmet eden mekanizmalar) olarak

onlarla ilişkilendirileceklerini belirtir. Teknolojinin toplumsal hayat üzerindeki etkisinden bahseden Bauman, büyük şirketlerin bu tüketim çarkının devamlılığı sağlaması için tüketici tercihlerinin akışı ve dolaşımı, alışkanlıklarımızı, arzu ve davranış kalıplarımızı inceleyen büyük şirketlerin düzenli olarak derlediği büyük verilerin parçası olduğunu söyler (Bauman, 2019).

Tüketim kültürü, ürünlerin, nesnelerin toplumsal değer atfedildiği, kültürel düzen olarak ifade edilir. Bu anlamda, tüketim kültürü öncelikle ürün ön planda olmak üzere, hizmet ve enformasyon bolluğu ile ilgili bir süreci kapsar. Baudrillard, tüketim toplumunun, yaşamsal anlamda hayatta kalmak için, nesnelere ihtiyaç duyduğunu ifade eder. Ürünlerin ihtiyaçtan fazla üretilerek bir üretim bolluğu oluşturması, sadece daha fazla bir tüketimi ya da sınırsız bir tüketim arzusu taşımaz; nesnelere duyulan şiddetli bir gereksinimi ve en önemlisi de bu nesnelere bağlı değerler sistemini de doğurur (Bilsel, 2012).

Tüketim kültürü, nesnelerin sembolik anlamlarının ortak bir kültürel değerlerle bütünleşmesine ve diğer toplumsal ilişkilere yön vermesine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda Guy Debord, gösteri olarak kuramsallaştırdığı tüketim için, metanın toplumsal alanı tamamen işgal etmesiyle gerçekleşeceğini söyler. Kültürün bütünüyle metalaştığını ve gösteri toplumunun da en önemli metası haline geldiğini ifade eder (Debord, 2018: 142).

Teknolojinin toplumsal hayata entegre olmasıyla ticari hayatın gelişmesi ve yaygınlaşması, kentleşme ve sosyal sınıfların oluşması gibi sebeplerle tüketim kendini, kültürü ve toplumunu da geliştiren bir etki yaratmıştır. 20. yüzyılda gelişen ve dünyanın birçok bölgesinde etkisini gösteren tüketim, oluşan sosyal sınıfların kendilerine göre özellikler kazanmasını sağlamıştır. İngiltere’de 18.yüzyıl Endüstri Devrimi ile tüketim toplumu ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi sonrası yaratılan kitlesel üretim olanağı beraberinde üretilenin tüketilmesi ihtiyacının yarattığı kitlesel tüketim davranışı günümüze kadar birçok evreden geçerek gelmiştir. Günümüze geldiğimizde ise, insanların kaliteli, pahalı, çeşitli ve insanlarda heyecan ve haz yaratan, sembolik değerler içeren ürünleri elde etmeleri ve tüketmeleri, başarıların ve bir toplumsal sınıfa aidiyetin göstergesi haline dönüşmüştür. 20. yüzyılın son çeyreğinde etkisini daha da arttırarak gösteren bu olgu, kendi kimliğini tüketim ile tanımlayan tüketim neslinin oluşturduğu bir tüketim toplumunun ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur.

Baudrillard’a göre tüketim toplumu, aynı zamanda tüketmeyi öğrenen toplum, tüketmeyi toplumsal olarak alıştırma toplumu olarak belirtir. Tüketim toplumu 20.yüzyıl boyunca fabrika sistemi ile farklılık içermeyen malların toplu bir şekilde üretilmesi neticesinde, kendini geçmiş üretim yapısından ayırıştıran kitlesel tüketimin modern dönemini belirtir. Tüketim kültürünün, geleneksel

toplumları ve basit tüketim toplumlarını karmaşık ve kültürel içerikteki bir tüketim toplumuna dönüştürmedeki payı azımsanmayacak büyüklüktedir. Böyle bir yaklaşımla tüketim toplumu, salt daha fazla ürün alan ve tüketen bir toplum olarak görülmez, daha çok insanların düşlerinin tüketim davranışı etrafında şekillenmesidir. Tüketim toplumunu oluşturan önemli ekonomik etkenler arasında kalite üretiminin ve verimliliğin artması neticesinde insan hayatında daha fazla boş zaman kavramının oluşması ve bu boş zamanın tüketilerek geçirilmesinin istenmesidir (Odabaşı, 2012).

3.3. Bedenin Tüketim Nesnesine Dönüşümü

21. yüzyılın küresel toplum yapısı içinde beden, kendi öz benliğinin dışına çıkmış, insanın üzerinde duygularını, düşüncelerini, yeteneklerini ve insana ait geliştirilmiş diğer özelliklerini icra edildiği bir yapı olmanın dışında, Sanayi Devrimi'nin getirdiği üretim ve tüketim alışkanlıklarının içine entegre olmuş, kapitalist üreticilerin ürettikleri ürünler üzerinden daha fazla kar elde etmek amacıyla kendisini, üretimin ve tüketimin aracı haline getirdiği, kendisine yabancı bir nesneye olarak tanımlanabilir.

Post-modernizm genel anlamda insan bedeninin, kapitalizmin yarattığı ekonomik düzenin bir ürünü olan tüketim toplumunun merkezinde yer aldığını ileri sürmektedir. Post-modernist anlayışa göre, bireyin sağlıklı bir beden yapısına sahip olabilmesi için insan yaşamının içinde bulunduğu risklerden uzaklaşması ancak tüketim toplumunun bir parçası olmakla ve bu kültürün gereklerini ya da harcamalarını gerçekleştirmekle olanaklı kılmaktadır. Tüketim toplumunun devam edebilmesi, insanların bedenlerine yönelik algılarının dışarıdan müdahale ile değiştirilmesinin başarılı olması ile mümkün olacaktır (Cirhinlioğlu & Cirhinlioğlu, 2016: 395-412).

Foucault'a göre, bedeni disiplin altına alan 'biyo-politika' yaklaşımı, kapitalizmin gelişip yayılmasının önemli bir parçası olmuştur. Modern dönem sonrası günümüz ekonomik anlayışında, teknolojinin bilgiyle beraber üretimi destekleyici etkisiyle ekonomik dengeyi sağlayan üretimin aksine tüketim olgusu odaklı bir durum gösterir. Kapitalist üreticilerin ürettikleri ürünleri satabilmeleri için üretim sürecinin önemli bir parçası olan beden, üretim işlevinden ziyade tüketim işleviyle iktidar ve üretime sahip olan kapitalist yöneticiler için önemli hale gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının ve reklam olgusunu baskın olduğu bu dönemde sağlık, kişisel bakım, genç kalma, formda görünme, iş alanlarında görünüş olarak çekici ve bakımlı olma etkinlikleri tüketim ekonomisinin önemli değerlerindendir ve bu değerlerin etki alanı ise, araç olarak görülen bedendir. Bu yaklaşıma göre beden, tüketim ekonomisinin

yaratıldığı hedefler doğrultusunda dönüşüm sağlamalıdır. Bunu reklam ve diğer kitle iletişim araçları üzerinden gerçekleştirir (Kalan, 2014).

Kapitalist üretim insanları toplumdan ayırarak bireysel hareket etmelerini öğütler. Üretim teknolojinin bireyselliği arttırarak imaj, reklam ve estetik dış görünüm özellikle hizmet sektöründe daha da ön plana çıkmıştır. Pazar ekonomisinin yarattığı tüketim davranışında, ürünü üreten ve tüketen insan bedenleri de bu organizasyon yapısına uyum sağlamak sağlayarak değişmek ve ürünün farklılaşmasıyla bedeninde yenileşmesini mecbur kılmıştır. Daha önceleri bilgi ve becerili olmak iş hayatına sahip olmak için yeterli iken, Bedenin tüketimi ile birlikte, bilgi ve becerinin yanı sıra insanlar dış görünüşlerini de doyurucu hale getirmek durumundadırlar. Bu durum iş yaşamında oluşan rekabetin içinde kalabilmeleri için bedenlerin dönüşümünü zorunlu kılmıştır (Çetin, 2009: 77).

Köse'ye göre, tüketim kültüründe toplumsal bir kurgunun eseri olan beden, bireyin yaşadığı toplumda ya da iş hayatında statü ve itibar elde etmesinin yoğun hükmü altındadır. Bireyin bedeniyle var olduğu toplum tarafından kabul görme eğilimi, bedeninin çoğunluk tarafından arzu edilebilir, çekici, bakımlı bir görünüme sahip olmasına bağlanmıştır. Özellikle kadın bedeni üzerine kurgulanmış bu düşünce, çeşitli medya teknikleriyle haz duygusu ve simgesel tüketicilik odağında bir meta değeri olarak algılanmasının sonucu olarak görülür. Tüketim kültürünün önemli nesnesi haline gelen beden, arzu duygusunun dolaysız bir göstergesidir. Böylece birey için gösterişli, bakımlı, incelikli bir bedenden yoksun kalmak, yaşama arzusundan da yoksun kalmak anlamı taşır. Bu arzu duygusunu inşa etmek, reklam ve moda başta olmak kaydıyla medya ve imaj endüstrisinin birçok alanı birden işlev göstermektedir. Tüketim kültüründe yeniden yaratılan beden kitlesel pazar aracı olarak hazır hale getirilmiştir (Köse, 2011: 88).

Baudrillard'a göre beden, tüketilen birçok nesne içinde en önemli ve araçsallık taşıyan tek nesnedir. Çünkü beden, tüketim nesnesi olmanın dışında diğer nesnelerin kendi üzerinden tüketilmesini sağlar. Bu yüzden tüketilen fakat bitmeyen bir nesne özelliği taşır. Beden tüketim kültürü için bir kurtuluş nesnesine dönüşmüştür. Baudrillard, bedene yatırım yapılmasının temelinde, tüketim kültürünün nesnesi olarak düzenin devamlılığını sağlamak olduğunu vurgular. Baudrillard, modern zamanda kadının hem kendi bedenini rahibesi hem de yöneticisi olduğunu, bu anlamda kadının bedenini tüketim toplumunda rekabet edecek durumda tutmaya özen göstermesi gerektiğini belirtir (Baudrillard, 2013: 149-177).

Sonuç olarak, bedeninin tüketim kültürü içinde bir meta haline gelmesi post-modern dönemin üretim ve tüketim ilişkileri neticesinde gerçekleşmiştir.

Üretim kültürünün beraberinde getirdiği tüketim, üretimin nesnesi olan bedenin de süreç içinde rolünün değişimini zorunlu kılmıştır. Beden ürünün üretiminde etken ve önemli bir görev üstlenmişken, üretilen ürünün tüketilmesi ihtiyacını doğurması, kapitalist yöneticilerin akıllarında üretenin aynı zamanda tüketen olarak da yer alabileceği fikrini doğurmuştur. Beden bu sürecin kilit nesnesine dönüşerek, tüketimin önemli aracı haline gelmiştir. Bu süre zarfında gelişen bilim ve teknolojinin yarattığı etki tüketimin küreselleşmesini ve buna paralel olarak bedenin de bu süreçte rolünü gözle görülür oranda arttırmıştır. Ürünün çeşitlenmesi, değişim geçirmesi ve pazara tekrar sürülmesi beden üzerinden gerçekleştirilmiştir. Kitle iletişim araçları, reklam, moda bedeni görünür, seçici, ürünü pazarlayan ve sattıran işlevsel bir araç haline getirmiştir.

4. Spor ve Beden: Sosyolojik Bir Okuma

Geçmişten günümüze insan yaşamının parçası olan birçok farklı değer gibi spor da yerini almış ve sosyal hayatın içinde insanların kullandıkları, zaman geçirdikleri, eğlendikleri, toplumsallaştıkları ve yeri geldiğinde üzerinden bir kültür aktarımında bulundukları önemli bir enstrüman olmuştur. Diğer kültür öğeleri gibi (din, siyaset, sanat, ticaret vs.) spor da kültürden kültüre aktarılmış ve farklı birçok değer yüklenmiştir. Bu yüzden anlam olarak da farklılıklar içermektedir.

Yetim, sporu şöyle tanımlar:

“Spor, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın temel unsuru olan insanın beden ve ruh sağlığını geliştirmek, kişiliğin oluşumunu, karakter özelliklerinin gelişimini sağlamak, bilgi, beceri ve yetenek kazandırarak çevreye uyumu kolaylaştırmak, kişiler, toplumlar ve uluslararası dayanışma, kaynaşma ve barışı sağlamak, kişinin mücadele gücünü arttırmak yanında belli kurallara göre rekabet ölçüleri içerisinde mücadele etme, heyecan duyma, yarışma ve yarışmada üstün gelme amacıyla yapılan faaliyetlerdir. Spor, bireylerin hayatında olumlu gelişmelere katkı sağlarken toplumun da sağlıklı bir yapıya kavuşmasında, diğer sosyal kurumlarla ilişki kurarak toplumun bütünlüğü, çağdaşlaşması, tanınması ve gelişmesine katkı sağlayan sosyal bir olgudur” (Yetim, 2000: 64).

Yetim’in yapmış olduğu bu tanıma bakılırsa spor, insanların bedensel yapısına dışarıdan etki ettiği gibi, sağlık açısından da bir katkı sağladığını belirtmektedir. Spor fizyolojik ve psikolojik yönlerinin dışında, bireyin sosyal yönden adaptasyonunu, motor becerilerini geliştiren ve biyolojik olarak farklılaşmasını sağlayan sosyal olgu olma özelliği taşır (Öcalan, 2003: 5-6)

Kılıç'a göre ise, sporun insan için eğlence ve oyun amacının olduğunu, bir yarış amacı taşıdığından rekabet yaratan fakat ilk olarak nerede çıktığı belli olmayan bir etkinlik olduğunu ifade eder. Kültürel ve toplumsal farklılıkların etkisiyle şekillendiğini, spor ismini çok sonraki dönemlerde almış olması ve geçmişten günümüze bulunduğu toplumlarda benzer etkinlikleri barındırması, çağdaş sporla benzer insan gerçekliğine dayandığını belirtir (Kılıç, 2012: 7).

Spor, farklı kültürlerin ve toplumların yaşam sahalarında çok çeşitli olarak orta çıktığı için tek bir türe ve tek bir tanıma sahip olması düşünülemez. Her toplumu tanımlayıcı spor etkinliği olabileceği gibi, tanımı da toplumun spor etkinliğine bağlı olarak değişiklik gösterir. Tüzün bunu çalışmasında şöyle dile getirmiştir:

“Günümüzde sporun, zaman içerisinde geçirdiği değişimler ve kavrama yüklenen çok farklı anlamlar neticesinde ortak bir tanımının yapılması oldukça güçleşmiştir. Sporun bugün çok dinamik bir yapıda olması, kapsamının muğlaklığı, tarihsel arka planının farklı toplumlarda farklı biçimlerde görülmesi gibi meseleler tanımlanmasını ve üzerinde çalışılmasını güçleştirmektedir” (Tüzün, 2018: 15-16).

Sporu tanımlarken, geçmişten günümüze farklılaşan kültür gibi spor da çağın siyasi ve sosyal yapısının dönüşümüne ayak uydurarak, hem bünyesinde barındırdığı etkinlikler genişlemiş hem de ona atfedilen tanımlar çeşitlenmiştir. Bununla birlikte, geçmişteki spor düşüncesiyle günümüz küresel dünyasındaki spor düşüncesi de değişiklik göstermiştir.

Spor ilk zamanlarda insanlar için savaşa hazırlık, hayatta kalma mücadelesi, savaşta kullanacakları aletler için vücutlarını egzersizlerle kullanışlı hale getirme olarak görülmüştür (Şahan, 2007: 55). Günümüzün modern toplumları içinde, insanların sosyal uyumunda aracı görevi gören, sosyal ve psikolojik olarak rahatlamasını sağlayan, küresel anlamda insanları bir araya getirebilen ve kültür aktarımı sağlayan, ekonomik ve siyasi rolü olan sosyal bir olgudur (Kılıç, 2012: 8).

Geleneksel toplumlarla modern toplumları spor olgusu bakımından karşılaştıracak olursak, geleneksel toplumlarda sportif faaliyetler yerel ve bölgesel olarak icra edilirken, modern toplumlarda küreselleşmenin hâkim olmasıyla kitlesel bir biçim almıştır. Örneğin; Olimpiyatlar, dünya şampiyonaları, kıta bazlı spor faaliyetleri (Öcalan, 2003: 13).

Sanayi devrimi sonrası üst sınıfın boş zamanını değerlendirme faaliyetine dönüşen spor, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşıp her tabakadan insana ulaşmasıyla her kesin yapabildiği bir alan haline dönüşmüştür. Bununla birlikte toplumsal statü açısından amaç ekseninde profesyonel ve amatör olarak spor

ayrılmıştır. Profesyonel olarak yapılan spor kurulan spor kulüpleri altında bir ekonomik gelir getiren ve iş olarak yapılan içinde eğlence unsurunun da yer aldığı bir kimlik kazanmıştır. Amatör olarak yapılan spor ise, insanların çalışma zamanında arta kalan sürede eğlenmek, sosyal ilişki kurmak, rahatlamak, sağlıklı olmak, zinde kalmak, iş hayatın getirdiği stres durumundan kurtulmak ve dinlenmek amacı taşıyan karşılığında maddi bir kazancı olmayan, zaman sınırlaması olmayan ve bir kulüp çatısı altında yapılamayan özellikler barındırır (Akkaya, 2015: 14).

Küreselleşmenin etkisiyle modern insanın yaşamında daha fazla yer edinmeye başlayan spor, günümüzde sosyal hayata direk etki eden toplumsal bir olgudur. Çeşitli branşlar ve yapılan küresel bazlı etkinliklerle insan hayatında kazanmış olduğu yerini giderek arttırmakta ve sağlamlaştırmaktadır. Kitle iletişim araçları sayesinde modern yaşamda hem seyredilerek hem de kitlesel olarak icra edilerek geleneksel toplumların ötesinde tüm toplumsal sınıfların spora katılımı direk ve dolaylı olarak gerçekleşmişti. Profesyonel olarak yapılan seyirlik spor kitle iletişim araçlarıyla takip edilirken; amatör olarak yapılan spor ise imkânlar çerçevesinde ya para verilerek spor salonlarında yapılmakta ya da devlet imkânıyla oluşturulmuş spor yapmaya uygun saha veya spor alanlarında sağlık, rahatlatma, dinlenme amaçlı gerçekleştirilmektedir. Spor ilk çıkış düşüncesinin çok ötesinde bir amaçla statü belirleyen, toplumsal ilişki oluşturan ve ekonomik anlamda gelir sağlayan ve modern toplumun ideolojisini yansıtan bir araç haline dönüşmüştür (Akkaya, 2015: 14-15).

Kitlelere ulaşarak küresel bir kimlik kazanan spor, aynı zamanda ekonomik bir boyut da kazanmıştır. Küresel ölçekli büyük şirketlerin tekelinde spor yatırımları yapılmış, kulüpler kurulmuş, kaynaklar yaratılmış ve spor küresel bir pazara dönüşmüştür. Sporun bu iştah kabartan ekonomik yönü beraberinde spor aletleri, ekipmanları, giysileri gibi sporun yapılmasında aracı olan bir tedarik pazarı da oluşmuştur. Artık insanlar evde spor yapmaya uygun ekipmanlarla diledikleri zaman spor yapabilir hale gelmişlerdir (Çakır, 2014: 158).

4.1. Sporun Toplumsal İşlevi

Sporun geçmişten günümüze olan tarihsel yolculuğu ve gelişimi, toplumsal hayatta ekin hale gelmesi, ekonomik, siyasi, sosyal, psikolojik ve biyolojik konularda etkili bir olgu haline dönüşümü sosyolojinin ilgisini çekmiş ve sosyolojinin en genç alt dallarından biri olarak hem sosyoloji bilimine hem de beden eğitimine katkılar sağlamıştır. Spor yeni bir araştırma sahası olarak spor sosyolojisinin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Dever, 2013: 387).

Spor sosyolojisinin ortaya çıkış nedenlerinden biri, sporun sosyal hayatta bir etki alanı yaratması ve sosyal hayattaki önemi, sporun yarattığı etki alanı

üzerine bilgi ve teoriler üretmesinden kaynaklanmaktadır. Sporun, sosyoloji bilimi açısından toplumsal kurallar sistemini ve yasalarını, toplumun sporla oluşturduğu ilişkiyi, sporun insan davranışı üzerine etkisini incelemek ve araştırmak spor sosyolojisi için önemli olmuştur. Sosyoloji biliminin bir alt disiplini olarak kurulan spor sosyolojisi, sporun insan hayatındaki yeri ve işlevi, sosyal kurumlarla ilişkisi ve toplumsal işlevleri ile ilgilenmiştir (Yetim, 2000: 67). Toplumsal bir olguya dönüşen sporun içine nüfuz eden ekonomi, siyaset, din, hukuk, ticaret gibi alanların etkisini incelemek ve teorik açıklamalarda bulunmak için gerekli görülmüştür.

Spor sosyoloji kurumlaşarak günümüzde akademik yaşam içinde, spor eğitimi dersi verilerek öğrenilmektedir. Özellikle üniversitelerde spor yöneticiliği, beden eğitimi öğretmenliği, rekreasyon gibi bölümlerde spor alanında uzmanlar yetiştiren üniversitelerde spor sosyolojisine yer verilmiştir (Çakır, 2014: 172).

4.2. Spor ve Tüketim İlişkisi

Spor, tüm kültürlerde var olmuş, toplumların hayatlarında ayrılmaz bir parçaya dönüşmüş, gün geçtikçe her anlamda büyüyen ve hissedilen bir alan haline gelmiştir. Küreselleşme ile birlikte ekonomik bir getiriye de sahip olan spor, beraberinde birçok alt pazarların oluşmasına da neden olmuştur. Fizyolojik, psikolojik ve sosyal özelliklerinin herkesçe kabul gördüğü spor, büyük bir ekonomik sektör haline geldiği de kabul edilen bir gerçektir. Bünyesinde farklı birçok branşa yer vermesi ve bu branşların uluslararası bir öneme sahip olması, kar getiren şirketlerin spor alanı üzerine düşünmelerine ve ekonomik olarak yatırım yatmalarına olanak sağlamıştır (Şahan, 2007: 78).

Oğuz (2005), sporun küreselleşmesi ve büyük şirketlerin spor üzerine yatırımlarını şöyle aktarmaktadır:

Olimpiyatların, dünya kupalarının belirli periyotlarda yapılması, kitle iletişim araçlarının gelişimi ve bu spor olaylarını yayınlamalarıyla, spor kitlesel olarak takip edilen bir olgu haline gelmiştir. Özellikle futbolun daha da etkin bir alana kavuşmasının en önemli nedenlerinden biri ise 1992 yılında FIEA'nın aldığı bir karar ile Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nın, Şampiyonlar Ligi'ne dönüşmesi ve bu kupanın lig statüsünde olmasıyla birlikte, önemli Avrupa kulüplerinin birbirleriyle daha sık karşılaşmaları ve ilginin futbola önemli bir oranda çekilmesidir. Ford, Sony gibi önemli kuruluşların bu aktivitenin ana sponsorları olması da bu düzenlemenin önemini göstermektedir (Oğuz, 2005: 197).

Dünyada önemli bir güç olarak kabul edilen kitle iletişim araçları ve medya araçlarının etkisiyle küresel ölçekte kar sağlayan bir alan olarak görülen spor, geniş kitlelere hitap eden eğlence ve gösteri özelliği sayesinde bir tüketim sektörü haline gelmiştir. Öte yandan spor, ekonomik kar elde etmek isteyen girişimciler için yeni bir yatırım alanı olmuştur. Sporun yaratmış olduğu endüstri alanı spor yapmada gerekli ekipmanları üreterek, tedarik ederek ya da spor organizasyonu düzenleyerek tüketicinin kullanımına sunmaktadır. Spor endüstrisini oluşturan farklı birçok bileşen vardır. Bunlar: Ürün, fitness, rekreasyon, serbest zaman faaliyetleri ve bunlara ilişkin ürünler, spor hizmeti, sporu gerçekleştiren insan unsuru, spor yapmaya uygun alan ve düşüncelerdir (Ekmekçi ve ark., 2013: 96).

Kapitalizm sporda tüketim olgusunu yaratmak için endüstrileşme içinde öncelikle çalışanların ürettiklerini tüketebilmeleri için boş zaman kavramını ortaya çıkarmıştır. Eğer çalışanlar için boş zamanlarını dolduracak etkinlikler düzenlenip oluşturulursa, orada insanlar tüketme ihtiyacı içerisine gireceklerdir. Kapitalist olgu için üretim gibi tüketim de standart bir yapıya kavuşturulmalıdır. Kapitalizmin yarattığı diğer bir olgu da popüler kültürdür. Egemenlik alanı genişletilmiş popüler kültür, toplumsal yapı içinde yaşayan bireylerin aynılaşmasına neden olmaktadır. Kapitalistler için bu sürecin sağlıklı bir şekilde işlemesini sağlayan ve popüler kültürün tüketim devamlılığı için rol alan, bunu da reklamlar aracılığı ile kitlelere aktaran yıldızlar vardır. Kapitalizmin tüketim kültürü için yaratmış olduğu yıldız olgusu, üreticilerin ürünlerini sergiledikleri pazardaki ihtiyaçlarını karşılayan, tüketici kültürün nesneleştirdiği sistem içinde önemli bir görev üstlenmişlerdir (Oğuz, 2005: 202). Günümüz toplumunda bu yıldızlar (Spor camiasında başarılı ve göz önünde olan sporcular) yüksek bedelli transfer ücretlerinin yanı sıra show dünyasında da yer alarak, yüksek ücretli reklamlara çıkarak bu tüketim çarkının işlemesine aracı olmaktadır.

Yaşamakta olduğumuz dönem içerisinde spor, kendi öz tanımının dışında, ticari bir özellik kazanmış olgu olarak dünyada yerini almıştır. Kitlesele olarak insanları kendine bağlayan, iletişim kurmanın ve birliktelik duygusunun paylaşıldığı etkinlik olarak spor, spor imajı, küresel tüketim, bilgi paylaşımı yapılabilen bir alana dönüşmüştür. Spor, 21. yüzyılın önemli ekonomik güçlerinden biri haline gelmiştir (Yıldız ve ark, 2007: 12).

11 Mart 2020 itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü'nün küresel salgın ilan etmesiyle (wikipedia, 2020), spor endüstrisinin covid-19 pandemi ile tanışmasına neden olmuştur. Çin'in Wuhan eyaletinde ortaya çıkıp küresel bir yayılma gösteren covid-19 salgını, dünyada spor da dâhil birçok sektörün ekonomik anlamda kriz yaşamasına neden olmuştur. Dünyanın her yerine yayılan salgın, sporun da içinde yer aldığı birçok sektörü ekonomik krizin

eşiğine getirmiştir. Günümüzde devasa bir ekonomiye ulaşmış olan spor sektörü, dünyanın her ülkesinin milli gelirinde önemli bir paya sahip olmuştur. İstihdam anlamda sporcusundan en alt kademede çalışanına kadar milyonlarca insana iş imkânı sağlayan, ülke ekonomisine ciddi anlamda katkı sağlayan, sosyal ve kültürel olarak toplumları bir araya getiren sporun salgın sonrası hayatta kalması, tüm bu bileşenler için hayati önem taşımaktadır. Covid-19 salgını ile dünya genelinde spor organizasyonları iptal edilmiş, ertelenmiş, kimi ülke ligleri sona erdirilmiş, kimileri ise erteleme kararı almıştır (Türkmen ve Sarı, 2020: 63). Bu anlamda ekonomik olarak sporun küresel ölçekte ne kadar önemli bir yere sahip olduğu gözler önüne serilmektedir. Türkmen ve Sarı, (2020) spor endüstrisinin ne derece büyük olduğunu söyle aktarmaktadır:

Sadece profesyonel spor hizmetlerinin 150 milyar dolara ulaştığı günümüzde, spor malzemeleri, lisanslı ürün, sağlık ve fitness merkezleri gibi alanlarla birlikte spor sektörü toplam 700 milyar dolara yaklaşan bir büyüklüğe sahip. Sponsorluklar, yayın hakları, reklam, yasal ve yasa dışı bahisleri de konunun dâhilinde düşündüğümüzde rakam öngörülemeyen devasa boyutlara ulaşıyor. Spor endüstrisinin ulaştığı bu büyük rakamlar, 150 ülkenin milli gelirinden daha fazladır. Deloitte Futbol Para Ligi 2020 Raporuna göre, dünyanın en çok gelir elde eden 20 kulübün gelirlerinin toplamı 2018/2019 sezonunda bir önceki döneme oranla %11’lik artış göstermiş ve 9,3 milyar avroya ulaşmıştır (Türkmen ve Sarı, 2020: 63).

Hiç hesapta olmayan bir şekilde ortaya çıkan covid-19 salgını, bütün ekonomik dengeleri alt-üst ederken, dünyada sayısız takipçisi ya da tüketicisi olan spor sektörünün daha fazla ekonomik kayıp vermeden geri dönüş yapması, küresel şirketlerin en büyük arzusu olmuştur. Bu anlamda ülkeler spor organizasyonlarını yeniden hayata geçirmek için küresel bazda toplantılar, tele konferanslar gerçekleştirmiştir. Ülkelerin ve kulüplerin yaşadıkları kayıpları telafi etmek adına yeni çözümler üreterek, sporu insanla tekrar buluşturmaya çalışmışlardır. Bu anlamda Avrupa’da Fransa (tescil), Galler(tescil), Hollanda (iptal), ve İskoçya (tescil) ligleri (goal.com, 2020) dışında, Türkiye’nin de içinde bulunduğu birçok futbol ligi devam etme kararı aldı. “Futbola Dönüş Projeleri” adı altında ülkeler inovatif çalışmalarla spor endüstrisinin yaratmış olduğu bu tüketim ilişkisine kaldığı yerden devam etme kararlılığı göstermiştir. Bu anlamda Almanya Futbol ligi ilginç bir uygulamaya öncülük etmiş oldu: “Karton Taraftar Projesi” Borussia Mönchengladbach takımının 51 yaşındaki TV reklam yönetmeni olan taraftarı Ingo Müller, eşinin fikriyle Berlin’deki evinde karantina günlerinde ortaya çıkmıştır. Bu proje kısa zamanda “evde kalın oyunda olun” sloganıyla tüm futbol dünyasında kabul görmüştür. Bu slogan bir projeye dönüştürülerek seyircilerin evde kalarak belirli bir ücret

karşılığında kendi yüz resimlerinin olduğu kartonları internet üzerinden ödeme yaptıkları bir uygulama ile taraftarı oldukları kulübün maçında stadyumda koltuklara yerleştirilerek taraftarların takımlarına ekonomik olarak destek olma fırsatı sunmaktadır. İngo Müller'in girişimiyle spor literatürüne yeni bir terim kazandırılmanın yanı sıra, elde edilen gelirin salgınla mücadelede ihtiyacı olan ailelere yardım için kullanılacağı, taraftarları stadyumlardan uzak tutmak için teşvik amacı taşıdığı belirtilmiştir. Diğer yandan salgınla mücadelede ekonomik anlamda zarar gören kulüplere de gelir getirici bir yöntem olarak kullanılacağı da vurgulanmıştır (Devecioğlu, 2020). Ekonomik açıdan şartlar ne olursa olsun Sporun devam edeceği algısı bu örnekle bizlere bir kez daha gösterilmiştir.

Sporun küresel anlamda ne denli büyük bir sektör haline geldiğini insan beden sağlığının hiçe sayılarak spor etkinliklerinin ya da diğer bir ifadeyle "spor ekonomisi"nin devam edilmesini isteyen küresel şirketler, yaptıkları milyar dolarlık yatırımların yarattığı kayıp korkusuyla spor ekonomisinin nedenli önemli olduğunu gözler önüne sermişlerdir. Burada asıl ironik olansa, spor ekonomisinin nesneleri olarak görülen ve sağlıkları hiçe sayıldıkları halde Covid-19 salgın tehlikesine rağmen bedenlerinin farkında olmayan sporcuların, hiçbir şekilde kendi bedenleri üzerinden söz sahibi olarak görülmemiş olmalarıdır. Çünkü Sporcu bedenleri, bu tüketim olgusunun devamlılığını sağlayan nesnelerdir.

5. Fitness Kültürü ve Bedenin Yeni Dili

Sanayi devrimi sonrası bedenin kısmi özgürleşmesi ile insanlar dış görünüşlerine daha çok önem vermeye başladılar. Önceki bölümlerde sosyolojik anlamda bedenin tarihsel yolculuğunda nasıl bir dönüşüme uğradığını, nelerin etkisinde geliştiğini ve nasıl tüketim nesnesi haline geldiğine değinmiştik. Günümüzde Bedenin toplumsal hayattaki önemli konumunu ekonomik anlamda nasıl temsil edildiğini ya da tüketime nasıl aracılık ettiğini görmüştük. Çalışmamızın bu bölümünde bedenin sporun bir çeşidi olan fitness olgusunda ele alınışını ve fitness sporunun günümüzün teknolojik ve ekonomik etkenlerle beden üzerinde nasıl etkili olduğunu anlatmaya çalışacağız. Bu anlamda öncelikle fitness sorunun tanımını, özelliğini, faylarını ele alacağız daha sonra beden üzerine etkisine bakacağız.

5.1. Fitness Sporunun Kapsamı ve Gelişimi

Modern çağ ile birlikte hayata bakışı her açıdan değişen insanların, bedenleri üzerinde daha çok söz sahibi olmaya başlamalarıyla birlikte, onun üzerinde istediklerinde değişiklik yapabilmekte, onu süsleyebilmekte, dış görünüş olarak fark edilmesini sağlamak için daha çok önem vermektedir. Tüketim kültürünün yaratmış olduğu imkânlar sayesinde beden, dış görünüş olarak farklı birçok ürüne sahip olmaktadır. Kendisi de bir tüketim nesnesi olarak düşünülen beden, kapitalist düzenin yaratmış olduğu yeni dünya düzeninde değerini yitirmemek ve ayakta kalabilmek için, çeşitli yöntemlerle ve uygulamalarla tüketim değerine sahip çıkmak zorundadır. İşte bu yöntemlerden biri de bedeni formda tutmaya yarayan spor olgusudur.

İnsanlar bedenlerini istenilen şekilde tutmak, dış görünüş olarak albenisi olan, daha zarif, daha bakımlı, güzel ya da daha kaslı olması için birçok farklı

yöntem denemek zorunda kalmaktadır. Bunlar: cerrahi müdahale, ilaç kullanımı, akupunktur, spor, diyet tedavisi gibi insanları beden dış görünüşlerini korumak ya da kendilerinin beden algısı nedeniyle ideal gördükleri beden ölçülerine kavuşmak için denedikleri çeşitli yöntemlerdir. İnsanlar bu yöntemleri denerken aynı zamanda sağlık açısından da mantıklı ve kabul edilebilir yöntemleri tercih etme istekleri, son zamanların trendlerinden biri olan fiziksel aktivitelere yönelmelerini sağlamıştır. 90'lı yıllardan itibaren fiziksel aktiviteler, diğer formda kalma ya da vücudu şekillendirme yöntemlerinden daha çok tercih edilebilir hale gelmiştir (Özdemir, 2019: 18).

Aydın'a göre fitness, İngilizce kökenli bir kelimedir ve sözlük anlamı olarak, sağlıklı, bedensel olarak fit görünen ve formda olmak anlamlarına gelmektedir. Fitness, vücutlarının sahip olduğu ya da dışarıdan müdahale ile elde ettikleri fiziksel uygun olma durumudur (Aydın, 2019: 8).

Özdemir ise fitness sporunu farklı bir spor tarzı olarak, birçok egzersizi bir araya getiren, vücut kaslarının tek tek aletlerle ya da aletsiz uygulamalarla çalışılarak sıklaşması ve güçlendirilmesi amacı taşıyan, kesin bir egzersiz standardı olmayan spor olarak tanımlamıştır (Özdemir, 2019: 4).

1978'lerde Birleşik Devletler'de 3000 özel fitness kulübü vardı ve 2002'ye geldiğimizde bu sayı 20000'e yükselmiştir. Fitness sporu kültüründeki bu gelişme Avrupa'nın birçok ülkesinde görülmeye başlamıştır. 1970'lerden itibaren fitness endüstrisinin gelişimiyle küresel bir dönüşüme tanık olunmuştur. 19. yüzyıl sonlarında fiziksel kültür olarak nitelendirilen bu endüstri ve kaslı bedenler fikrinin derin kökleri vardır ve bu kökleri vücut geliştirme egzersizleri oluşturmaktadır. Fitness, erkek vücut alt kültürü olarak başlamıştır ve çağdaş dönemde de devam etmiştir. 1980'lerde kadınların da ağırlık kaldırma sporuyla ilgilenmeye başlaması vücut sporunu daha yaygın hale getirmiş, fitness sporu erkek egemen bir kültür olmanın dışına çıkmıştır. Bu dönemde kadınların çok sert eleştirilere maruz kaldıkları, doğal bedenlere ve cinsiyete karşı geliştirilen kadın kaslı vücudun, bir tehdit oluşturduğu düşünülmüştür (Andreasson & Johansson, 2013: 2-4).

Kayahan, fitness sporunun Amerika'da başlayıp sonrasında bütün Avrupa'da "Milli Gelişmenin Temeli" sloganı ile yaygınlaştığını belirtmiştir. Spor yapmanın ilk adımı ve tüm spor dallarının çıkış noktalarından biri olarak değerlendirilen vücut geliştirme sporunun; fitness uygulamaları ve sağlıklı yaşam amacıyla spor yapma anlayışıyla birlikte toplumda giderek yerleştiği, küçükten büyüğe geniş bir kitleye hitap ettiği, bireylerin ev ortamında da rahatlıkla sürdürebilecekleri bir yaşam biçimine dönüştüğü ve sağlıklı olmanın temel araçlarından biri hâline geldiği belirtilmiştir. (Kayahan, 2016: 321).

5.2. Fitness Merkezleri ve Beden Politikaları

İnsanların vücut ve kas geliştirme üzerine yoğunlaştığı 19. yüzyılın sonlarında fitness kültürü ortaya çıkmaya başlamıştır (Aydın, 2019: 34). Sağlıklı bir yaşam sürmek amacıyla ortaya çıkmış fiziksel aktivite çeşitlerinin günümüzde ortaya çıkardığı önemli tüketim sektörlerinden biri fitness yaşam merkezleridir. Fitness merkezleri, profesyonel spor aktivitelerinin dışında yer alan, bünyesinde barındırdığı sporculara yarış amacı taşımayan, sağlıklı, zinde, bedensel olarak fit görünmeleri için hizmet veren kar amacıyla kurulmuş ticari kuruluşlardır. Fitness Merkezleri, insanların ideal vücut ölçülerine ulaşma arzusuyla birleşmesi sonucu küresel bir yaşam tarzı ve ekonomik pazar alanına dönüşmüştür. İnsanların bedenlerini istedikleri forma sokabilmek için fiziksel aktiviteye verdikleri önemin her geçen gün artması ve serbest zamanlarına ilgi duymaları, bu merkezlerin oluşan bu boşluğu doldurmak için, geliştirdikleri stratejiler sayesinde gelişim göstermiştir (Özdemir, 2019: 5).

Görünü ise, Fitness merkezlerinin insanlar için önemli olan sosyal yönüne vurgu yaparak, İnsanların toplumsal yaşamın getirdiği baskı, stres ve diğer psikolojik ve sosyal olumsuzluklardan kurtulmak amacıyla bu tür spor merkezlerine gitme ihtiyacı duyduğunu, fiziksel ve ruhsal açıdan ihtiyaç haline gelen bu durumu giderme arzusu içinde olduklarını belirtmiştir. Modern yaşamın yarattığı bu olumsuzluklar insanları bedensel ve ruhsal açıdan zorlamakta, insanların fiziksel uygunluklarını bozmaktadır. Fitness merkezleri insanların beden algılarında istendik yönde bir rahatlama sağlarken, öte yandan insanların sosyal varlıklar olarak diğer kullanıcılarla iletişim ve arkadaşlık kurma isteklerini de yerine getirir. Fitness merkezlerinin varlığı insanların yaşadıkları zaman ve mekân problemini de çözmüştür (Görünü, 2016: 39).

Fitness Merkezlerinin kullanıcılarına sağladığı faydalardan bahsedecek olursak, bu sporu düzenli bir alışkanlık haline getiren bireylerin vücut dirençleri arttığı için az hastalandıkları, sürekli egzersiz yaptıkları için daha enerjik oldukları, psikolojik açıdan kendilerini rahat ve zinde hissettikleri belirtilmektedir. Sağlanan bu faydaların yanı sıra, kuvvet, dayanıklılık, esnek olma, stresle başa çıkma, beden algılarındaki olumlu değişim, yaşam kalitesinin artması ve sosyal yaşantılarını düzenlenmesi gibi faydalar da sağladığı vurgulanmaktadır (Özdemir, 2019: 5).

5.3. Fitness Merkezlerinde Verilen Hizmetler

Sağlık ve spor sektörü dünya çapında hızla büyüyen bir endüstridir. Dünya çapında giderek yaygınlaşan ve ekonomik anlamda devasa bir getirisi olan fitness merkezleri, artan tüketici taleplerini ve müşterilerin yüksek hizmet beklentisini karşılamak fitness merkezleri yöneticilerini müşteri hizmetlerine odaklanmaya

sevk etmiştir. Rekabetin yüksek olduğu bu tür endüstrilerde, müşterinin alması gereken en iyi hizmetin oluşturulması, kurumun ayakta kalması ve başarıyı yakalaması için zorunludur. Bu alanda yapılan çalışmalar, müşterilerin karlılığı ve devamlılığının sağlanması en iyi şekilde hizmet vermenin temel faydaları olduğunu ortaya koymuştur. Fitness merkezlerinin verdiği hizmetten memnun olan müşterilerin aynı yerde kalmaya devam etmesi ve bunu çevresine önererek kuruma müşteri kazandırması, kurumun devamlılığı ve ekonomik anlamda kazanç elde etmesi açısından önem taşımaktadır (Afthinos ve ark. 2005: 1-4).

Fitness merkezlerinde müşteriye farklı birçok hizmet verilmektedir. Müşteriler fitness merkezlerinde, spor yapacakları ekipmanlardan, grup hizmetinden, bireysel antrenörlerden ve sunulan diğer hizmetlerden yararlanırlar. Spor ekipmanları olarak, ağırlık istasyonları, bisiklet, koşu bandı, kürek makineleri ve mekik aletleridir. Bu ekipmanların bazıları günümüz ev teknolojisinin tasarımı ile sahip olunabilen ve evlerde kullanılabilen aletlerdir. Bunların dışında kullanıcının tüm bedenini çalıştırabileceği çeşitli ekipmanlarda da bulunabilmektedir. Müşterinin bireysel çalışma imkânı bulmasının dışında sosyal yönü düşünülerek ilişki kurabileceği ve iletişim sağlayarak spor zamanını daha eğlenceli olarak geçirmesi için grup çalışmaları da sunulan diğer hizmet çeşitlerindendir. Egzersiz grupları, pilates grupları, yüzme grupları, yoga grupları gibi faaliyetler, işletmelerin sahip olduğu müşteri popülasyonunu korumak ve yeni müşteriler kazanmak için sunulan hizmetlerdir. Fitness merkezlerinin çoğu, müşterilerine daha iyi hizmet sunabilmek için egzersizleri kişiselleştiren ve beslenme, kilo koruma gibi konularda tavsiyelerde bulunabilecek kalifiye eğitmenlere sahiptirler. Ayrıca fitness salonlarında spa, sauna, solaryum gibi farklı hizmetler de verilebilmektedir (Aydın, 2019: 36).

Özkan, fitness salonlarındaki müşteri memnuniyetini şu şekilde açıklar:

Genellikle özel fitness kulübü müşterileri, teknik donanım, personelin dış görünüşü, mimari, soyunma odaları, temizlik, üniforma logoları, dergi ve gazeteler ve kulübün genel imajı gibi fiziksel hizmet kalitesi faktörü için yüksek beklenti içerisinde.

İkinci önemli faktör, personelin sertifika ve öğrenimlerini içeren bilimsel bilgisi, davranış ve hareketleri, yenilikleri takip etmeleri ile müşteride oluşturabilecekleri güven duygusudur. Güven duygusu ağızdan ağıza yayılma ve satın alma dürtüsünü önemli ölçüde etkiler

Üçüncü önemli faktör açılış-kapanış saatleri, derslerin zamanında başlayıp bitmesi, müşteri şikâyetleri ile doğrudan ilgilenilmesi gibi verilen sözlerin tutulması ile oluşacak sadakat- bağlılık faktörüdür. (Özkan, 2013: 22).

Özetlemek gerekirse, fitness merkezleri kendi geleceklerini sağlama almak adına, hem gelişen ve değişen teknolojik yenilikleri, spor çeşitlerini ve ekipmanlarını takip etmek durumundalar hem de ekonomik anlamda iyi bir kazanç sağlayan bu sektörün en önemli kaynağı olan müşterinin memnun olması ve devamlılığını sağlaması adına, hizmet faktörünün gereklerini yerine getirmek zorundalar.

5.4. Güçlü, İnce, Fit: Hangi Beden?

Tüketim kültürünün toplumsal hayat üzerinde yaratmış olduğu etki üzerine, insanlar son zamanlarda bedenlerinin diğer insanlar tarafından dışarıdan nasıl göründükleri ya da nasıl algılandıkları önemli bir hal almıştır. Bu durum sosyal bilimlerin son dönem çalışmalarında sıklıkla durdukları konular arasına girmiştir. İnsanların kendi bedenlerinden hoşnut olma ya da olmamanın asıl nedenleri olarak bedenlerini nasıl algıladıkları düşüncesi vardır. Bu düşünceler kimi zaman beden algısı ile uyumluluk gösterirken kimi zaman ise, algılanan beden ile sahip olunan beden arasında düşünce ve duygu anlamında farklılıklar oluşabilmektedir. İnsanların beden algısını etkileyen tüketim unsurlarından biri de spor olgusudur. Eraslan ve Aydoğan'a göre, son zamanlarda beden algısı ve spor bağlamında yapılan çalışmalarda, insanların spor yapmasında beden algılarını ve memnuniyetini olumlu yönde etki ettiği görülmüştür. Öte yandan vücut geliştirme ve fitness salonlarında spor yapanların bedenlerinden memnun olma düzeylerinin demografik değişkenlerin yer aldığı araştırmaların literatürde yeterli sayıda olmadığı görülmektedir (Eraslan & Aydoğan, 2016: 51-52).

5.5. Fitness Kültüründe Kadın ve Erkek Bedeni

Sürekli hale getirilen bir program çerçevesinde sürdürülen aktivitelerin, fiziksel ve ruhsal sağlık açısından birçok faydası olduğu bilinmektedir. Kardiyovasküler uygunluğu iyileştirdiği, insan ömrünün uzadığı, bedenin yapısındaki eklemlerin sağlık açısından korunmasına yardımcı olduğu ve bazı hastalık risklerini azalttığı gösterilmiştir. İnsanların ruhsal yapısı açısından da fiziksel aktiviteye katılım, anksiyetelerin azalmasına, stres odaklı rahatsızlıkların ve depresyonun azalmasına önemli ölçüde katkı sağladığı araştırmalar ile ortaya konmuştur. Fitness sporu ile yapılan egzersizlerin insan bedenine enerji verdiği, bedene rahatlık sağladığı ve insanın benlik saygısını arttırdığı belirtilmiştir (Prichard & Tiggemann, 2008: 1-3).

Kişiliğin bir parçası olarak nitelendirilen beden algısı, insandan insana farklılık gösteren ve insanların tanımlanmasında etken olan özellikler olarak betimlenmiştir. İnsanın kendini algılaması, sahip olduğu bedensel yapısından, dış görünüşünden memnuniyet duyması ve diğer insanlar tarafından kendi bedeni

hakkında edindiği olumlu değerlendirmelerdir. İnsanlar, iyi bir beden algısına sahip olmak isterler. İnsanların beden algısını önemli görmelerinin altında çeşitli etkenler vardır. Görsel iletişim aygıtlarının insanların hayatlarının içinde olması ve insanların bu iletişim araçlarına zaman gözetmeksizin maruz kalması, insan hayatının gösterilen sunulardan ve verilen mesajlardan etkilenmesine sebep olmuştur (Karagöz & Karagün, 2015: 35). İnsan bedeni üzerinde etkisini gösteren televizyon, gazete ve internet gibi iletişim araçları, tüketim kültürüne insanları adapte ederek hizmet eder. Gösterimlerde kusursuz vücutlar, yüzler, ideal beden ölçülerine sahip kadın ve erkekler, bunun en iyi örnekleridir. Bununla birlikte sunulan ideal bedenlere spor yaparak ulaşabilecekleri izlenimi yaratmak insanların bu yönde davranış sergilemelerine neden olmuştur.

Karagöz ve Karagün yaptıkları çalışmada egzersiz yapma ile beden imgesi arasındaki ilişkiye şöyle değinmektedirler:

Egzersiz yapma ile benlik saygısı ve beden imgesi arasında dolaylı bir ilişki olabileceği gibi, spora katılımın da, kişinin bedeninden elde ettiği doyumunu, görünüş yönelimini, fiziksel yeterliliğini, bedene ilişkin tutumlarını, duyguları ve davranışlarını ve kişinin kendi bedenine yönelik olumlu yönde bir algı gelişiminde etkili olduğu. Beden alanlarındaki doyum üzerindeki bu olumlu etkinin; beden imajını da olumlu yönde desteklediği ortaya konmuştur (Karagöz & Karagün, 2015: 35).

Araştırmacılar egzersiz yapan bireylerin egzersiz yapamayanlardan daha olumlu bir beden imajına sahip olduklarını bulmuşlardır. Aynı zamanda egzersiz yapanların egzersiz yapmayanlardan daha kötü beden imajına sahip olduğunu bulmuşlardır (Henry ve ark. 2006).

Özetlemek gerekirse, yaşadığımız çağda spor da diğer tüketim araçları gibi bedenimiz üzerine doğrudan ya da dolaylı olarak etkide bulunan, sosyal ve psikolojik anlamda bizim iyi hissetmemizi sağlayan önemli bir olgudur. İnsanlar, sporun bir türü olan ve insanlara geniş imkânlar, seçenekler sunan fitness, insanların bedenlerini algılanmak istendikleri yönde ya da insanların zihinlerindeki ideal beden ölçülerine ulaşmasında, belirli bir tüketim değeri karşılığında hizmet sunan önemli bir araçtır.

Sonuç

Beden, insanın dünyayla kurduğu ilişkinin en temel alanıdır. İnsan, doğduğu andan itibaren bedeni aracılığıyla var olur; dünyayı bedeniyle algılar, çevresiyle bedeniyle ilişki kurar, toplumsal yaşama bedeniyle katılır ve kendini yine bedeni üzerinden ifade eder. Ancak beden, yalnızca biyolojik bir yapı ya da fizyolojik bir gerçeklik değildir. Beden, aynı zamanda tarihsel süreçlerin, toplumsal ilişkilerin, kültürel değerlerin, ekonomik düzenlerin ve iktidar biçimlerinin üzerinde iz bıraktığı çok katmanlı bir alandır. Bu nedenle bedeni anlamak, yalnızca insan anatomisini ya da fiziksel görünümünü anlamak değil; aynı zamanda toplumun insanı nasıl kurduğunu, nasıl sınıflandırdığını, nasıl denetlediğini ve nasıl yönlendirdiğini anlamaktır.

Bu kitapta ele alınan temel mesele, bedenin tarih boyunca değişmeyen bir öz değil, aksine her dönemde yeniden tanımlanan ve yeniden biçimlendirilen bir toplumsal gerçeklik olduğudur. Bedenin anlamı, insanlık tarihinin farklı dönemlerinde farklı biçimlerde kurulmuştur. İlkel toplumlarda beden, daha çok hayatta kalmanın, üretmenin, korunmanın ve doğayla mücadele etmenin aracı olarak görülmüştür. Bu dönemde bedenin temel değeri, estetik görünümünden çok işlevselliğiyle ilgilidir. Beden avlanmak, korunmak, barınmak, yiyecek toplamak, üretmek ve neslin devamını sağlamak için kullanılan yaşamsal bir araçtır. Ancak bu dönemde dahi beden, cinsiyet temelinde farklı anlamlarla ilişkilendirilmiştir. Erkek bedeni güç, avcılık ve koruma işlevleriyle; kadın bedeni ise doğurganlık, bakım ve ev içi üretimle ilişkilendirilmiştir. Böylece beden, daha insanlık tarihinin erken dönemlerinden itibaren toplumsal iş bölümünün ve cinsiyet ayrımlarının taşıyıcısı haline gelmiştir.

Antik Çağ'a gelindiğinde beden, özellikle Yunan kültürü içinde estetik, güç, ölçü ve uyum kavramlarıyla birlikte düşünülmüştür. Kaslı, güçlü ve orantılı erkek bedeni, yalnızca fiziksel bir görünüm değil; aynı zamanda toplumsal saygınlığın, erkekliğin, yurttaşlığın ve kamusal varoluşun sembolü haline gelmiştir. Spor etkinlikleri ve olimpiyatlar aracılığıyla beden, sergilenen, yüceltilen ve idealize

edilen bir varlık olarak öne çıkmıştır. Ancak bu yüceltme tüm bedenler için geçerli olmamıştır. Kadın bedeni, köle bedeni ve farklı sınıfsal konumlara ait bedenler aynı değerle temsil edilmemiştir. Bu durum, bedenin tarihsel olarak her zaman eşit biçimde görülmediğini; bedene yüklenen anlamların cinsiyet, sınıf ve statü ilişkileriyle birlikte şekillendiğini göstermektedir.

Hristiyanlık ve Orta Çağ düşüncesiyle birlikte bedenin anlamı köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Antik dünyada estetik, güç ve görünürlük üzerinden anlam kazanan beden, Hristiyanlık düşüncesinde ruh karşısında ikincil, denetlenmesi gereken ve günahla ilişkilendirilen bir varlık haline gelmiştir. Bedenin arzuları, hazları ve çıplaklığı ahlaki bir sorun olarak değerlendirilmiş; bedenin terbiye edilmesi, örtülmesi, bastırılması ve disiplin altına alınması gerektiği düşüncesi güç kazanmıştır. Bu dönemde beden yalnızca bireysel bir varlık değil, dinsel ve ahlaki düzenin üzerinde müdahalede bulunduğu bir alan olmuştur. Özellikle kadın bedeni, günah, mahremiyet, utanç ve denetim kavramlarıyla daha sıkı biçimde ilişkilendirilmiştir. Böylece beden üzerindeki iktidarın cinsiyetlendirilmiş niteliği daha görünür hale gelmiştir.

Rönesans dönemi, bedenin yeniden keşfedildiği ve insan merkezli düşünce içinde yeniden değer kazandığı bir dönem olarak öne çıkmıştır. Sanatta, estetikte ve düşünsel alanda beden yeniden görünür hale gelmiş; Orta Çağ'ın bedeni baskılayan ve aşağılayan yaklaşımı yerini bedeni güzellik, oran, zarafet ve bireysellik üzerinden değerlendiren yeni bir anlayışa bırakmıştır. Ancak bu yeniden keşif de tamamen özgürleştirici bir nitelik taşımamıştır. Çünkü bedenin görünür hale gelmesi, aynı zamanda onun yeni estetik ölçütlere göre değerlendirilmesini de beraberinde getirmiştir. Kadın bedeninin güzellik, süslenme ve zarafet üzerinden ön plana çıkarılması, bedene verilen değer in aynı zamanda yeni beklentilerle kuşatıldığını göstermektedir.

Kapitalizmle birlikte bedenin anlamı bir kez daha dönüşmüştür. Sanayi Devrimi sonrasında beden, üretim sürecinin temel aracı haline gelmiştir. İşçi bedeni, kapitalist üretim ilişkileri içinde emeğini satan, zamanını ve enerjisini sermayenin hizmetine sunan bir varlık olarak konumlandırılmıştır. Bu süreçte beden, yalnızca yaşayan bir organizma değil; çalıştırılan, yorulan, disipline edilen ve ekonomik değere dönüştürülen bir araçtır. Marx'ın emek, yabancılaşma ve üretim ilişkileri bağlamında işaret ettiği gibi, kapitalist sistemde insan kendi emeğine, üretimine ve giderek kendi bedenine yabancılaşmaktadır. Beden artık kişinin kendi varoluş alanı olmaktan çıkarak üretim düzeninin ihtiyaçlarına göre biçimlenen bir nesneye dönüşmektedir.

Modern ve çağdaş sosyolojik yaklaşımlar, bedenin bu çok katmanlı yapısını daha açık biçimde görünür kılmıştır. Klasik sosyologlar bedeni çoğu zaman doğrudan ele almamış olsalar da, üretim, emek, din, toplumsal

düzen, rasyonalite, yabancılaşma ve toplumsallaşma gibi kavramlar üzerinden bedene dolaylı biçimde temas etmişlerdir. Marx'ta beden, üretim sürecinde sömürülen emek gücüyle; Durkheim'da toplumsal düzenin denetlemesi gereken bireysel arzularla; Weber'de Protestan ahlakın ve kapitalist disiplinin çalışan, kontrollü ve itaatkâr bedeniyle; Simmel'de ise duyular, iletişim ve gündelik etkileşimlerle ilişkilidir. Bu yaklaşımlar, bedenin sosyolojik düşünce içinde başlangıçta görünmez gibi dursa da aslında toplumsal çözümlemelerin arka planında sürekli var olduğunu göstermektedir.

Çağdaş sosyolojide ise beden, doğrudan tartışmanın merkezine yerleşmiştir. Foucault'nun beden üzerine geliştirdiği yaklaşım, modern iktidarın bedeni nasıl disipline ettiğini, denetlediğini ve ürettiğini anlamak açısından son derece önemlidir. Foucault'ya göre beden, iktidarın yalnızca baskı uyguladığı bir nesne değildir; aynı zamanda iktidarın bilgi, söylem, kurum ve disiplin teknikleriyle ürettiği bir alandır. Okul, hastane, hapishane, ordu, klinik ve aile gibi kurumlar, bedeni düzenleyen, eğiten, sınıflandıran ve normalleştiren yapılardır. Modern iktidar, bedeni doğrudan cezalandırmakla kalmaz; onu izler, ölçer, değerlendirir, eğitir ve belirli normlara uygun hale getirir. Bu nedenle modern toplumda beden üzerindeki iktidar, çoğu zaman görünmez, gündelik ve olağan kabul edilen pratikler aracılığıyla işler.

Foucault'nun biyo-iktidar kavramı, bedenin modern toplumdaki siyasal önemini daha da açık hale getirir. Biyo-iktidar yalnızca tek tek bireylerin bedenlerini değil, nüfusu da hedef alır. Doğum oranları, ölüm oranları, sağlık politikaları, hastalıklar, beslenme, cinsellik, yaşam süresi ve riskler üzerinden toplum yönetilir. Böylece beden, yalnızca bireyin özel alanına ait bir gerçeklik olmaktan çıkar; devletin, kurumların, uzmanlık alanlarının ve politik düzenlemelerin konusu haline gelir. Günümüz toplumunda sağlık söylemleri, ideal kilo, sağlıklı beslenme, düzenli egzersiz, genç kalma ve risklerden kaçınma gibi pratikler, bireyin kendi bedeniyle kurduğu ilişkiyi belirlerken aynı zamanda modern iktidarın bedene nüfuz etme biçimlerini de göstermektedir.

Bourdieu'nun habitus, sermaye ve beğeni kavramları ise bedenin sınıfsal ve kültürel yönünü anlamak açısından önemli bir çerçeve sunar. Beden yalnızca biyolojik olarak sahip olunan bir varlık değildir; aynı zamanda sınıfsal konumun, kültürel sermayenin, ekonomik imkânların ve toplumsal beğenilerin taşıyıcısıdır. İnsanların yeme içme alışkanlıkları, spor yapma biçimleri, giyim tarzları, duruşları, konuşmaları, bedenlerini sergileme ya da gizleme biçimleri, ait oldukları toplumsal sınıf ve kültürel çevreyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle beden, toplumsal ayrımların görünür hale geldiği en önemli alanlardan biridir. Fit, bakımlı, zarif, kaslı, genç ya da sağlıklı görünmek, çoğu zaman yalnızca

bireysel tercihlerin sonucu değil; belirli ekonomik ve kültürel kaynaklara sahip olmanın da göstergesidir.

Turner'ın beden sosyolojisine yaptığı katkı, bedenın hem içsel hem de dışsal boyutlarını birlikte düşünmeye imkân tanır. İç beden, kişinin yaşadığı, hissettiği, deneyimlediği ve sağlıkla ilişkilendirdiği bedendir. Dış beden ise toplumun gördüğü, değerlendirdiği, sınıflandırdığı ve temsil ettiği bedendir. Modern toplumda bu iki beden arasındaki gerilim giderek artmıştır. Birey, bir yandan kendi bedeninde ağrı, yorgunluk, haz, sağlık, hastalık ve yaşlanma gibi deneyimler yaşarken; diğer yandan toplumun ondan beklediği görünüm, performans, gençlik ve güzellik ölçütleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu gerilim, modern insanın bedeniyle kurduğu ilişkinin çoğu zaman huzurlu değil, kaygılı ve denetimli bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Baudrillard'ın tüketim toplumu yaklaşımı ise bedenın çağdaş dünyada nasıl bir tüketim nesnesine dönüştüğünü açıklamak açısından merkezi öneme sahiptir. Baudrillard'a göre beden, tüketim toplumunda en güzel ve en değerli nesnelerden biri haline gelmiştir. Modern birey, bedenini yalnızca yaşadığı bir varlık olarak değil, üzerinde çalışılması, yatırım yapılması, dönüştürülmesi, güzelleştirilmesi ve sergilenmesi gereken bir proje olarak görmeye başlamıştır. Sağlık, diyet, estetik, gençlik, fitness, moda, reklam ve medya söylemleri bedeni sürekli olarak yeniden kurmaktadır. Bireye bedeniyle ilgilenmesi, onu koruması, geliştirmesi ve daha iyi hale getirmesi gerektiği söylenirken; bu söylem çoğu zaman özgürlükten çok yeni bir zorunluluk üretmektedir. Beden özgürleşmiş gibi görünürken, aslında tüketim kültürünün en yoğun baskı alanlarından biri haline gelmektedir.

Tüketim toplumunda beden, hem tüketen hem de tüketilen bir nesnedir. Birey bedeni aracılığıyla ürünleri tüketir; aynı zamanda bedeni de ürünlerin pazarlanması, sergilenmesi ve arzu yaratılması için kullanılır. Reklamalarda, modada, sosyal medyada, spor endüstrisinde ve güzellik sektöründe beden sürekli olarak görünür kılınır. Ancak bu görünürlük, bedeni özgürleştirmekten çok onu belirli normlara mahkûm eder. Genç, ince, fit, kaslı, sağlıklı, bakımlı ve çekici beden ideal hale getirilirken; bu normlara uymayan bedenler eksik, başarısız, ihmal edilmiş ya da değersiz olarak algılanabilir. Böylece beden, modern toplumda yalnızca fiziksel bir gerçeklik değil, aynı zamanda ahlaki bir gösterge haline gelir. Kişinin bedeni, onun iradesi, disiplini, başarısı ve toplumsal değeri hakkında bir yargı nesnesine dönüştürülür.

Spor olgusu da bu bağlamda bedenın toplumsal anlamını derinleştiren önemli alanlardan biridir. Spor, kuşkusuz bireyin bedensel ve ruhsal sağlığına katkı sağlayan, toplumsallaşmayı destekleyen, dayanıklılığı, öz güveni ve disiplin duygusunu geliştiren önemli bir etkinliktir. Spor aracılığıyla birey

hem kendi bedeniyle ilişki kurar hem de başkalarıyla ortak bir deneyim alanı paylaşır. Sporun eğlence, rekabet, dayanışma, rahatlama ve kültürel aktarım gibi önemli işlevleri vardır. Ancak modern toplumda spor, bu olumlu yönlerinin yanı sıra güçlü bir ekonomik ve ideolojik alana da dönüşmüştür. Profesyonel spor, medya, reklam, sponsorluk, yayın hakları ve küresel organizasyonlar aracılığıyla büyük bir endüstri haline gelmiştir. Bu endüstri içinde sporcu bedeni, performans üreten, izlenen, pazarlanan ve ekonomik değer yaratan bir bedendir.

Sporun endüstrileşmesi, bedenin performans ve verimlilik üzerinden yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Sporcu bedeni yalnızca sağlıklı ya da güçlü bir beden değil; aynı zamanda ölçülen, izlenen, geliştirilen ve rekabet içinde sürekli daha fazlasını üretmesi beklenen bir bedendir. Bu durum, modern çalışma yaşamında bedene yüklenen verimlilik anlayışıyla da benzerlik taşır. Spor alanında başarı, çoğu zaman bedenin sınırlarını zorlamakla, performansı artırmakla ve rakipleri geride bırakmakla ilişkilendirilir. Böylece spor, bir yönüyle özgürleştirici ve güçlendirici bir pratik iken, diğer yönüyle bedeni disipline eden ve iktidarın beklentilerine uygun hale getiren bir mekanizmaya dönüşebilir.

Fitness kültürü, modern toplumda beden, tüketim ve iktidar ilişkisinin en görünür alanlarından biridir. Fitness merkezleri, yalnızca spor yapılan mekânlar değildir; aynı zamanda ideal bedenin üretildiği, pazarlandığı ve norm haline getirildiği toplumsal alanlardır. İnsanlar fitness merkezlerine sağlıklı olmak, formda kalmak, stres atmak, sosyalleşmek ve bedenlerinden memnuniyet duymak için gidebilirler. Bu yönüyle fitness, bireyin yaşam kalitesine ve psikolojik iyi oluşuna katkı sunabilir. Ancak fitness kültürü aynı zamanda bedeni sürekli dönüştürülmesi gereken eksik bir proje olarak da kurabilir. Daha ince, daha kash, daha sıkı, daha genç, daha enerjik ve daha çekici bir beden hedefi, bireyin bedeninden sürekli memnuniyetsizlik duymasına neden olabilir.

Fitness kültürünün sunduğu beden ideali, toplumsal cinsiyet açısından da farklı anlamlar taşır. Kadın bedeni çoğu zaman incelik, zarafet, sııklık, gençlik ve estetik görünüm üzerinden değerlendirilirken; erkek bedeni kas, güç, dayanıklılık ve hacim üzerinden anlamlandırılır. Bu farklı beklentiler, bedenin cinsiyetlendirilmiş bir toplumsal alan olduğunu gösterir. Kadınlardan hem güzel hem bakımlı hem genç hem fit hem de kontrollü olmaları beklenirken; erkeklerden güçlü, kash, dayanıklı ve performans sahibi olmaları beklenmektedir. Bu beklentiler, bireyin kendi bedeniyle ilişkisini özgür bir deneyim olmaktan çıkarıp toplumsal normlara uyum sağlama sürecine dönüştürebilir.

Günümüzde beden üzerindeki denetim yalnızca spor salonlarında, kliniklerde ya da medya temsillerinde gerçekleşmemektedir. Dijital çağ, bedeni ölçülen,

sayılan, kaydedilen ve sürekli takip edilen bir veri alanına dönüştürmüştür. Akıllı saatler, mobil uygulamalar, kalori sayaçları, adım ölçerler, uyku takip sistemleri ve sosyal medya platformları, bireyin bedeni üzerindeki farkındalığını artırırken aynı zamanda yeni bir öz-denetim biçimi de yaratmaktadır. Kişi kaç adım attığını, kaç kalori yaktığını, kaç saat uyuduğunu, ne kadar su içtiğini, kaç kilo verdiğini ve bedeninin nasıl göründüğünü sürekli olarak izlemeye başlar. Bu izleme hali, sağlıklı yaşam açısından bazı faydalar sağlasa da, bedenin sürekli kontrol edilmesi gereken bir nesneye dönüşmesine de neden olabilir.

Sosyal medya ise bedenin görünürlüğünü daha da artırmıştır. Beden artık yalnızca kamusal alanda değil, dijital alanda da sergilenmektedir. Fotoğraflar, videolar, filtreler, estetik müdahaleler, spor paylaşımları, dönüşüm hikâyeleri ve ideal beden imgeleri, bireylerin kendi bedenlerini başkalarının bakışı üzerinden değerlendirmelerine yol açmaktadır. Bu durum Cooley'in yansıyan beden anlayışıyla da ilişkilendirilebilir. İnsan, kendi bedenine yalnızca kendi gözünden değil, başkalarının onu nasıl gördüğünü düşünerek de bakar. Sosyal medya çağında bu bakış çok daha yoğun, hızlı ve sürekli hale gelmiştir. Beğeniler, yorumlar ve takipçi sayıları, bedenin toplumsal onayla kurduğu ilişkiyi güçlendirmiştir.

Bütün bu tartışmalar göstermektedir ki modern iktidar, bedeni yalnızca yasaklayarak ya da cezalandırarak denetlemez. Aksine, çoğu zaman bireye iyi, sağlıklı, güzel, başarılı ve mutlu olma vaadiyle yaklaşır. Modern iktidarın en güçlü yanı, kendisini baskı olarak değil, özgürlük, sağlık, bakım, kişisel gelişim ve mutluluk olarak sunabilmesidir. Birey spor yaparken, diyet uygularken, estetik müdahaleye yönelirken, fitness merkezine giderken ya da bedenini sosyal medyada sergilerken çoğu zaman kendi özgür tercihini gerçekleştirdiğini düşünür. Ancak bu tercihlerin hangi toplumsal normlar, medya imgeleri, tüketim kalıpları ve iktidar söylemleri tarafından şekillendirildiği çoğu zaman görünmez kalır.

Bu nedenle beden, spor ve iktidar arasındaki ilişkiyi anlamak, modern toplumun işleyişini anlamak açısından son derece önemlidir. Beden, modern toplumda hem özgürlüğün hem de denetimin alanıdır. Birey bedeniyle kendini ifade eder, güçlenir, iyileşir, sosyalleşir ve varlığını görünür kılar. Ancak aynı beden, toplumsal normların, güzellik standartlarının, sağlık söylemlerinin, tüketim baskılarının ve iktidar ilişkilerinin de hedefi haline gelir. Bu çift yönlü yapı, bedenin sosyolojik olarak neden bu kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, beden tarih boyunca hiçbir zaman yalnızca bireyin kendisine ait doğal bir varlık olarak kalmamıştır. Her dönem kendi değerlerini, korkularını, arzularını, iktidar biçimlerini ve ekonomik ilişkilerini beden üzerine

işlemiştir. İlkel toplumların işlevsel bedeni, Antik Çağ'ın estetik ve güçlü bedeni, Hristiyanlık ve Orta Çağ'ın günahkâr ve denetlenen bedeni, Rönesans'ın yeniden keşfedilen bedeni, kapitalizmin emek gücü olarak kullandığı beden, tüketim toplumunun arzu ve gösteri nesnesi haline getirdiği beden ve dijital çağın ölçülen bedeni, bu uzun tarihsel dönüşümün farklı duraklarıdır.

Bu kitap, bedenin bu tarihsel ve toplumsal serüvenini spor ve iktidar ilişkileri bağlamında ele alarak, modern insanın bedeniyle kurduğu ilişkinin masum ve kendiliğinden olmadığını ortaya koymaktadır. Beden, yalnızca kişisel bakımın, sporun ya da sağlığın konusu değildir; aynı zamanda toplumsal düzenin, kültürel değerlerin, ekonomik çıkarların ve iktidar mekanizmalarının en görünür alanlarından biridir. Bu nedenle beden üzerine düşünmek, aynı zamanda toplum üzerine, iktidar üzerine, tüketim üzerine ve insanın özgürlük arayışı üzerine düşündürmektir.

Bedenin özgürleşmesi, yalnızca onun daha fazla görünür olmasıyla ya da daha fazla tüketim olanağına sahip olmasıyla gerçekleşmez. Gerçek özgürleşme, bedenin tek tip ideal ölçülere, güzellik kalıplarına, performans baskısına ve tüketim zorunluluğuna hapsedilmemesiyle mümkündür. Beden, yalnızca genç, fit, kaslı, ince, güzel ya da üretken olduğunda değerli değildir. Beden; yaşlanan, yorulan, hastalanan, değişen, farklılaşan, sınırları olan ve deneyimleyen haliyle de değerlidir. Bedenin toplumsal olarak daha özgür bir alana kavuşabilmesi için, bedene ilişkin normların çoğulluğa, farklılığa ve insan onuruna açık hale gelmesi gerekmektedir.

Spor da bu özgürleşme imkânının önemli bir parçası olabilir. Ancak bunun için sporun yalnızca performans, rekabet, tüketim ve ideal beden üretimiyle ilişkilendirilmemesi gerekir. Spor, bireyin bedeniyle daha sağlıklı, daha barışık ve daha özgür bir ilişki kurmasına hizmet etmelidir. Fitness kültürü de yalnızca bedeni biçimlendirme ve pazarlanabilir hale getirme aracı olarak değil, bireyin kendini iyi hissetmesini, bedenini tanımasını ve yaşam kalitesini artırmasını sağlayan bir alan olarak yeniden düşünülmelidir. Beden üzerindeki iktidarı görünür kılmak, bedeni iktidarın nesnesi olmaktan çıkarıp bireyin deneyim alanı olarak yeniden değerlendirmek için önemli bir adımdır.

Beden, spor ve iktidar ilişkisini ele alan bu çalışma, nihai olarak şu temel düşünceye ulaşmaktadır: Modern toplumda beden, hem bireysel kimliğin hem de toplumsal düzenin merkezinde yer almaktadır. Bedenin nasıl görüldüğü, nasıl hareket ettiği, nasıl beslendiği, nasıl yaşlandığı, nasıl spor yaptığı ve nasıl temsil edildiği, yalnızca bireysel tercihlerin değil; aynı zamanda toplumsal güç ilişkilerinin sonucudur. Bu nedenle bedeni anlamak, insanı ve toplumu anlamının vazgeçilmez yollarından biridir.

Bu bağlamda beden, yalnızca sahip olduğumuz bir şey değil; içinde yaşadığımız, anlam verdiğimiz, dönüştürdüğümüz ve aynı zamanda toplum tarafından dönüştürülen bir varoluş alanıdır. Spor ise bu varoluş alanının hem güçlenme hem de denetlenme biçimlerinden biridir. İktidar ise bedeni yalnızca baskılayan değil, onu üreten, yönlendiren, arzu ettiren ve normalleştiren bir süreç olarak işlemektedir. Dolayısıyla beden, spor ve iktidar arasındaki ilişkiyi çözümlemek, çağdaş toplumun insan üzerindeki en derin etkilerini görünür kılmak anlamına gelir.

Son söz olarak, bedenin değeri onun toplumsal normlara ne kadar uyduğunda değil, insan yaşamının taşıyıcısı olmasında aranmalıdır. Beden, tüketilmesi gereken bir nesne, sürekli düzeltilmesi gereken bir proje ya da başkalarının bakışına göre biçimlendirilmesi gereken bir vitrin değildir. Beden, insanın yaşamla kurduğu en temel bağıdır. Bu bağı anlamak, korumak ve özgürleştirmek, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve etik bir sorumluluktur.

Kaynakça

- Afthinos, Y., Theodorakis, N.D., Nassis, P., (2005).** Customers expectations of service in Greek fitness centers. *Managing Service Quality: An International Journal*, 7:1-17.
- Akkaya, C., (2015).** Yaşam Bağlamında Spora Yönelen Bireylerin Sosyo-Ekonomik Durumları: Antalya’da Spor Merkezlerinde Sosyolojik Bir Araştırma. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 14-21s.
- Andreasson, J., Johansson, T., (2013).** Female Fitness İn The Blogosphere: Gender, Health And The Body, 3:2-4s.
- Aydın, A., (2019).** Fitness Salonu Kullanan Bireylerin Fiziksel Aktiviteden Beklentilerinin Ölçülmesi (Yalova örneği). Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 8-36s.
- Baudrillard, J., (2013).** En Güzel Tüketim Nesnesi: Beden. Tüketim Toplumu. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 150-159s.
- Bauman, Z., (2006).** Küreselleşme. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 15-16s.
- Bauman, Z., May, T., (2019).** Sosyolojik Düşünmek. (Çev. Akın Emre Pilgir) Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 158-269s.
- Berman, M., (2014).** Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor. (Çev.: Ümit Altuğ., Bülent Peker). İletişim Yayınları, İstanbul, 150-160s.
- Beyazyüz, M., Göka, E., (2016).** Psikolojik Beden İmajı. Beden sosyolojisi. Ed. Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul, 372-375s.
- Birsel, H., (2012).** Kültürün Toplumsal Simge Üretme Özelliği: Kalıcı Ve Dönüştürücü Öğeler. Kültür sosyolojisi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 123-143s.
- Canatan, K., (2011).** Proferik Dinlerde Dünya Ve Bedenin Değeri: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. Beden Sosyolojisi. Ed. Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul, 191-217s.
- Canatan, K., (2016).** Medeniyet Değişimi Nefis Terbiyesinden Beden Terbiyesine. Beden Sosyolojisi. Ed. Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul, 345-367s.

- Cirhinlioğlu, Z., Cirhinlioğlu, F.G., (2016).** Post-Modern Sağlığın Yükselişi Ve Düşüşü, *Beden Sosyolojisi*. Ed. Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul, 395-412s.
- Cooley, CH. (1998).** *Benlik Ve Toplumsal Örgütlenme Üzerine*. Chicago Üniversitesi Yayınları.
- Çakır, V.O., (2014).** Spor Sosyolojisinin Doğuşu. Geleneksel Beden Eğitimi Usul Ve Yaklaşımlarında Dönüşüm. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 158-172s.
- Çelik, S., (2018).** Geleneksel Ve Modern Değerler Bağlamında Beden Algısı Ve Tüketim. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, 25-105s. Çetin, E., 2009. Çalışma Yaşamında Bedenin Değişen Görünümü. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1):73-83.
- Çokbankir, N., (2009).** Antik Dönem’de Beden Terbiyesi Ve Sporun Gelişimi. *Toplum Bilim Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*, 24:77-83.
- Debord, G., (2018).** Gösteri Toplumu. (Çev. Ekmekçi ve O. Taşkent). Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 142s.
- Devecioğlu, S., (2020).** Karton Taraftar. <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/125sebahattin-devecioglu/4860-karton-taraftar.html>. Futbol Ekonomisi ve Endüstriyel Futbol.com. 24 mayıs 2020
- Dever, A., (2013).** Endüstriyel Futbol Ve Taraftarlık: Kayseri İli Örneği. Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 387s.
- Eke, N.P., (2013).** Bedene Müdahalenin Bir Yolu Olarak Moda Ve Medyada Sunulan Beden Algısı. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 169s.
- Ekmekçi, Y., Ekmekçi, R., İrmış, A., (2013).** Küreselleşme Ve Spor Endüstrisi. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 4(1):91-117.
- Elçik, G., Özenç, T.B., (2010).** Bedende Kıpırdanmalar. Varlık Yayınları, İstanbul, 7s.
- Eraslan, M., Aydoğan, H., (2016).** Vücut Geliştirme Ve Fitness Merkezinde Spor Yapan Bireylerin Beden Bölgelerinden Hoşnut Olma Düzeylerinin Yaş Ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(2):50-57.
- Ertan, C., (2017).** Dövmeli Bedenler. Bir Beden Sosyolojisi Kitabı. Phoenix Yayınevi, Ankara. 67-80s.
- Foucault, M., (2002).** Kliniğin Doğuşu. (Çev. İnci Malak Uysal). Epos Yayınları, Ankara, 84-109s.
- Foucault, M., (2006).** Deliliğin Tarihi. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İmge Kitabevi, Ankara, 435-499s.
- Foucault, M., (2007).** Cinselliğin Tarihi. (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver). Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 385-388s.

- Goodwin, G.A., Scimecca, J.A., (2015).** Sosyoloji Vaadini Yeniden Keşfi. Klasik Sosyoloji Teorileri. Say Yayınları, İstanbul, 198-199s.
- Görünü, R.M., (2016).** İstanbul'daki Özel Fitness Merkezlerine Devam Eden Bireylerin Spor Ekonomisine Katkısı. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul, 39s.
- Güneş, F., (2011).** Klasik Sosyolojide Temel Yaklaşımlar-II. Emile Durkheim. Klasik Sosyoloji Tarihi. AÜ Yayınları, Eskişehir, 90-110s.
- Henry, R.N., Anshel, M.H., Michael, T., (2006).** Aerobik Ve Devre Antrenmanının Kadınlarda Kondisyon Ve Vücut İmajı Üzerine Etkileri. Spor Davranışları Dergisi, 29(4):281.
- Kalan, Ö., (2014).** Foucault'un Biyo-Politika Kavramı Bağlamında Moda Ve Beden. Vogue Dergisi Üzerinden Bir Söylem Analizi. Selçuk İletişim, Konya, 8(3):140-162.
- Kara, Z., (2016).** Beden Sosyolojisinden Ölüm Sosyolojisine İnterdisipliner Bir Yaklaşım. Beden Sosyolojisi. Ed. Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul.23-45s.
- Karagöz, N., Karagün, E., (2015).** Profesyonel Sporcuların Beden İmajı Üzerine Betimsel Bir Çalışma. Sport Sciences, 10(4):34-43.
- Kayahan, K., (2016).** Açık alan fitness aletlerinin ahşap malzemeden yapılabilirliğinin araştırılması. International Journal of Sport Culture and Science, 4(1):319-328.
- Kesim, S., Kar, A., (2010).** Plastik Cerrahi, Tanrım Beni Baştan Yarat! Metaforunu Mümkün Kılabilir Mi? Dişilik Güzellik Ve Şiddet Sarmalında Kadın Ve Bedeni. Der. Y. İnceoğlu, A. 173-196s.
- Kılıç, M., (2012).** Sosyal Bütünleşme Ve Çatışma Ekseninde Etnisite-Spor İlişkisi. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 7-8s.
- Kızılelmas Mezarıcı, F., (2018).** Kadınların Spor Yapmasında Toplumsal Beden Algısının Etkisi: Düzce Örnekleme. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, 6-8s.
- Köse, H., (2011).** Tüketim Toplumunda Bir Sosyal Beden Kurgusu Olarak Kadın. <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr>. (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2020).
- Martı, H., (2016).** Hz. Peygamberin Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden Ve Mahremiyeti. Beden Sosyolojisi. Ed. Kadir Canatan. Açılım Kitap, İstanbul, 233247s.
- Nar, M.Ş., (2015).** Küreselleşmenin Tüketim Kültürü Üzerindeki Etkisi: Teknoloji tüketimi. Journal of International Social Research, 8(37):18-20.
- Nazlı, A., (2009).** Sosyolojik Bakışın Eşiğindeki Beden. Toplumbilim Dergisi, 24:61-68.
- Odabaşı, Y., (2012).** Tüketim Toplumu. Ekonomi sosyolojisi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 173-191s.

- Oğuz, T., (2005).** Popüler Kültür Ve Sporun Endüstrileşme Süreci. Kurgu Dergisi. 21:195204.
- Okumuş, E., (2016).** Bedene Müdahalenin Sosyolojisi. *Beden Sosyolojisi*, Ed: Kadir Canatan, Açılım Kitap, İstanbul, 45-66s.
- Öcalan, M., (2003).** Sporda Fanatizm: Futbol Seyircileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Elazığ örneği. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ, 5-13s.
- Özdemir, Ş., (2019).** Büyük Ölçekli Fitness Merkezi Kullanıcılarının Tatmininin, İlgilenim Ve Mutluluk Düzeylerine Etkisinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul, 4-18s.
- Özkan, S.E., (2013).** Türkiye'deki Fitness Merkezlerinde Hizmet Kalitesi Beklentilerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, 22s. 90
- Öztürk, B.N., (2016).** En Güzel Tüketim Nesnesi: Beden. In Congress Book. 461-469s.
- Prichard, I., Tiggemann, M., (2008).** Relations among exercise type, self-objectification, and body image in the fitness centre environment: The role of reasons for exercise. *Psychology of Sport And Exercise*, 9(6):855-866.
- Sümer, S.Z., (2009).** Tarih İçinde Görünürlükten, Kadınların Tarihine: Amerikan Kadın Romanında Feminist Bilinç Ve Politika. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Swingewood, A., Akınhay, O., (2014).** Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi. Agora Yayınevi, İstanbul, 53-67s.
- Şahan, S., (2019).** Ankyra spor merkezinde fitness egzersizine katılan kadın ve erkek üyelerin beden imgelerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 49-78s.
- Şişman, N., (2006).** Emanetten mülke/ kadın, beden. *Siyaset İz Yayıncılık*, İstanbul, 23s.
- Timurturk, M.G., (2008).** Felsefi bedenden sosyolojik bedene. *Ethos*, 1(4):1-14.
- Turner, B. S., (2006).** Body. London. Sage Publications. Cilt: 23(3):223-229.
- Turner, J.H., Beeghley, L., Powers, C.H., Tatlıcan, Ü., (2010).** Sosyolojik teorinin oluşumu. Sentez Yayıncılık, Bursa, 63-273s.
- Türkmen, M., Özсар, A., (2020).** Covid-19 salgını ve spor sektörüne etkileri. *International Journal of Sport Culture and Science*, 8(2):2148-1148.
- URL-1, (2020).** <http://www.goal.com/tr/haber/futbolda-hangi-lig-ne-zaman-baslayacak-hangi-ligler-iptal/niboyl6fy8q15okgogboixbc/>, 12 Mayıs 2020.
- URL-2, 2020.** tr.wikipedia.org/, Covid-19 Pandemisi. 12 Mayıs 2020.
- Yetim, A., (2000).** Sporun sosyal görünümü. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1):63-72.

Beden, Spor ve İktidar: Tarihsel, Toplumsal ve Kültürel Bir Analiz

Murat Durmaz